

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

**Nunspeet Elspeet
Hulshorst Vierhouten**

De ketting en de schakels

Sociale samenhang in Nunspeet (Elspeet, Hulshorst, Nunspeet, Vierhouten)
AUTEURS: DRs. J.M. BAARS-BLOM MSc, DRs. F.H. BREDEWOLD, DR. P.G.A. VERSTEEG, DR. R. KUIPER

SEPTEMBER 2008

De ketting en de schakels

Onderzoek naar sociale samenhang in Nunspeet
(Elspeet, Hulshorst, Nunspeet, Vierhouten)

Drs. J.M. Baars-Blom MSc
Drs. F.H. Bredewold
Dr. P.G.A. Versteeg

Dr. R. Kuiper

September 2008

De ketting en de schakels. Onderzoek naar sociale samenhang in Nunspeet.

In opdracht van de gemeente Nunspeet.

Uitgevoerd door het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Drs. J.M. Baars-Blom MSc

Drs. F.H. Bredewold

Dr. P.G.A. Versteeg

Dr. R. Kuiper

September 2008

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteurs.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF.....	5
SAMENVATTING.....	6
HOOFDSTUK 1 AANLEIDING	9
HOOFDSTUK 2 PROBLEEMSTELLING.....	10
2.1 DOELSTELLING.....	10
2.2 VRAAGSTELLING	10
2.3 ENKELE BEGRIPPEN	11
HOOFDSTUK 3 EEN BESCHRIJVING VAN DE SAMENLEVING	12
3.1 KENMERKEN VAN DE SAMENLEVING.....	12
<i>De kerken</i>	12
<i>Vaste gebruiken</i>	13
<i>De vreemde ander</i>	13
<i>Diversiteit</i>	14
3.2 SOCIALE PARTICIPATIE	15
<i>Informele sociale participatie</i>	16
<i>Georganiseerde participatie</i>	16
<i>Maatschappelijke participatie</i>	17
3.3 OMZIEN NAAR ELKAAR	18
<i>Afnemende veerkracht</i>	20
<i>Jongeren</i>	20
<i>Ouderen</i>	21
3.4 HET GEWONE BIJZONDER	22
HOOFDSTUK 4 VERKLARENDE ANALYSE	25
4.1 ALGEMEEN	25
<i>Verbinding</i>	25
<i>Overbrugging</i>	25
4.2 KWETSBAAR	26
<i>Jeugd en gezin</i>	27
<i>Mensen met psychische en psychosociale problematiek</i>	28
<i>Mensen met een lichte verstandelijke beperking</i>	28
4.3 MINDER GOED ZICHTBAAR	29
<i>Stille armoede</i>	29
<i>Allochtonen</i>	29
<i>Kerkverlaters</i>	30
HOOFDSTUK 5 CONCLUSIES	31
HOOFDSTUK 6 AANBEVELINGEN.....	35
6.1 DOELSTELLINGEN.....	35
6.2 LOKALE KLEUR.....	37
6.3 CADEAUTJES UIT HET VELD	37
LITERATUUR	41
VERANTWOORDING.....	43
BIJLAGEN	47
BEGRIPPEN	47
FORMAT TELEFONISCHE INTERVIEWS:	49
FORMAT FACE TO FACE INTERVIEWS:	50
LIJSTJE MET BEGRIPPEN VOOR HULP OM INFORMANT OP EEN SPOOR TE ZETTEN	51
FORMAT SCHRIFTELIJKE VRAGENLIJST JONGEREN.....	52
GEANONIMISEERD OVERZICHT MET INFORMANTEN FACE-TO-FACE INTERVIEWS.....	55

Woord vooraf

In het najaar van 2007 is aan het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken de opdracht gegeven een onderzoek te doen naar de sociale kwaliteit van de gemeente Nunspeet. Opdrachtgever was de gemeente Nunspeet. Het onderzoek werd gefinancierd door de provincie Gelderland. De achtergrond van de opdracht is de Wet Maatschappelijke Ondersteuning die vanaf 2007 wordt ingevoerd en zich in de loop van de jaren verder zal ontplooiën.

De Wmo geeft gemeenten de taak zorg te dragen voor sociale samenhang. De visie die deze wet tot uitdrukking brengt, betreft een nieuw samenspel tussen lokale overheid en burgers met als resultaat een zelfverantwoordelijke samenleving met optimale kansen tot participatie. De vraag is natuurlijk hoe gemeenten dit moeten gaan doen. Dit onderzoek is een verkenning van de sociale kwaliteit van de gemeente Nunspeet. Het geeft beleidsmakers informatie over de krachtlijnen en knelpunten in de lokale samenleving. Het wil ook helpen een richting te ontwikkelen voor een beleid dat gericht is op versterking van de zogenaamde 'civil society'. Naar onze mening levert het onderzoek voldoende gezichtspunten op voor de ontwikkeling van nieuw beleid gericht op de versterking van de lokale samenleving.

Het onderzoek is uitgevoerd onder burgers van de vier woonkernen van de gemeente Nunspeet, vertegenwoordigers van kerken en instellingen, zorg- en hulpverleners, ambtenaren en belangenorganisaties. In het onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatieve methoden: interviews, groepsgesprekken en expertbijeenkomsten. Op deze manier is in beeld gekomen wat belangrijke gesprekspartners uit de bevolking vinden van sociale samenhang in de woonkernen van de gemeente Nunspeet. Uiteraard blijft ieder onderzoek beperkt. In dit geval was er behoefte aan een verkennende analyse die de basis kon leggen voor een proces van sociale activering en verdere beleidsvorming.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. José Baars-Blom Msc, drs. Femmianne Bredewold en dr. Peter Versteeg. Supervisor was dr. Roel Kuiper, lector Samenlevingsvraagstukken aan de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. Wij danken allen die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend. Niet in de laatste plaats Derk Kok en Henk-Jan van Noorel van de gemeente Nunspeet. Op een prettige manier werden wij geholpen en ondersteund in het organiseren van gesprekken en bijeenkomsten.

Tot slot een korte leeswijzer. Na een inleiding op het onderzoek (hoofdstuk 1) volgt de uiteenzetting van de hoofdvraag (hoofdstuk 2). De hoofdvraag en de daarmee verbonden deelvragen worden beantwoord in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4. Tot slot zijn er de conclusies (hoofdstuk 5) en de aanbevelingen (hoofdstuk 6). In de bijlagen treft men naast de gebruikte literatuur een nadere verantwoording van de onderzoeksmethodiek.

Dr. Roel Kuiper
Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Samenvatting

De Gemeente Nunspeet heeft als taak de sociale samenhang in en leefbaarheid van dorpen, wijken en buurten te bevorderen¹. De gemeente kan deze doelstelling waarmaken, door beleid te formuleren en dat in concrete activiteiten te vertalen, mits zij zelf zicht heeft op *wát* sociale samenhang is en *hoe* die in de praktijk van het samenleven in Nunspeet, Elspeet, Hulshorst en Vierhouten vorm krijgt.

De Gemeente Nunspeet heeft het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken² opdracht gegeven tot het doen van een explorerend onderzoek naar sociale samenhang. Dit rapport bevat een beschrijving en verklarende analyse van de onderzoeksbevindingen, een conclusie én aanbevelingen. Van sociale cohesie of samenhang is sprake indien er in de samenleving sociale netwerken aanwezig zijn, die contacten met elkaar hebben en waarin wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid bestaan.³ Het gaat dan over de mate van betrokkenheid en participatie van mensen in hun leefomgeving. Bij betrokkenheid gaat het erom of mensen elkaar vinden en zich verantwoordelijk voor elkaar voelen en onder participatie dat mensen in de samenleving kunnen én willen meedoen⁴.

Onderzoeksvragen

De centrale vraag in dit onderzoek is de volgende:

Welke mogelijkheden en wensen hebben burgers en lokale verbanden in de gemeente Nunspeet met betrekking tot het scheppen en versterken van sociale samenhang.

Meer concreet is deze vraag vertaald in vijf deelvragen, te weten:

1. Wat zijn de belangrijkste sociale kenmerken van de samenleving in Nunspeet, Hulshorst, Elspeet en Vierhouten?
2. Kan ieder die in de gemeente Nunspeet woont meedoen (participeren) in de samenleving?
3. Wat zijn (mogelijke) belemmeringen om te participeren?
4. Wie ziet om naar wie waar het gaat om (informele) zorg en welzijn?
5. Welke groepen in de samenleving zijn als 'kwetsbaar' te typeren?

Onderzoeksoptzet en uitvoering

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is achtereenvolgens literatuurstudie gedaan en zijn er gesprekken gevoerd. Rond de dertig gesprekken zijn telefonisch gevoerd, daarna vonden nog meer dan veertig face-to-face interviews plaats. Bij de analyse van gegevens hebben verschillende onderzoekers samengewerkt en een concept van dit rapport is tevens beoordeeld in een ontmoeting met enkele Nederlandse deskundigen in sociaal wetenschappelijk onderzoek in het algemeen en op het gebied van de WMO in het bijzonder. De uitkomsten van dit onderzoek zijn valide en betrouwbaar.

Antwoorden

In een schets van vier kernen geven we antwoord op onderzoeksvraag 1.

De verschillende woonkernen hebben uiteenlopende kenmerken en ieder een eigen karakter. De inwoners van Nunspeet zijn voor een groot deel (van oorsprong) protestants-christelijk en (ten dele) kerkelijk gebonden. Maar er is ook sprake van diversiteit in de gemeenschap; er wonen immers vele mensen met een andere of zonder levensbeschouwelijke overtuiging. Velen functioneren primair in eigen kring. Dat kan bijvoorbeeld een netwerk van oorspronkelijke bevolking of import zijn, of van protestants-christelijke of islamitische huize. Wie niet tot een hecht netwerk behoort, kan op het gebied van sociale participatie en informele zorg tussen wal en schip vallen. In Nunspeet zijn kwetsbare groepen (zie hierna) relatief sterk vertegenwoordigd.

In Hulshorst is de oorspronkelijke bevolking veelal (van oudsher) Nederlands Hervormd. Nieuwkomers zijn er zeker, maar de vermenging van verschillende groepen is niet vanzelfsprekend, evenmin als het over groeps grenzen heen verlenen van informele zorg of het

¹ Wet Maatschappelijke Ondersteuning, prestatieveld 1

² van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle

³ Bijl e.a. (2007) *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: SCP, p. 17

⁴ Zoals ook gepresenteerd bij de startbijeenkomst op 21 november 2007

gezamenlijk opkomen voor (dorps)belangen. Hulshorst ligt relatief dicht bij Nunspeet, hetgeen grensoverschrijding bevordert (voor inkopen en informele sociale, georganiseerde en maatschappelijke participatie). Beide kernen lijken op elkaar en het is denkbeeldig dat Hulshorst min of meer gaat functioneren als (buiten-)wijk van Nunspeet.

In Elspeet is de bevolking nadrukkelijk bevindelijk orthodox en in meerderheid kerkelijk gebonden. Familieverbanden zijn hecht en men verkeert bij voorkeur onder geloofsgenoten, maar men verleent ook andersdenkenden wel hulp en bijstand indien de nood hoog is. Ook overschrijden mensen in Elspeet sterker dan in Nunspeet/Hulshorst de grenzen van de eigen groep om zich bijvoorbeeld gezamenlijk in te zetten voor het behartigen van belangen van de gemeenschap, onder meer in de Dorpsvereniging Elspeet. Men identificeert zichzelf daarbij dan eerder als inwoner van Elspeet dan als lid van de ene of andere kerk.

Vierhouten kenmerkt zich niet door een kerkelijk karakter, maar veel meer als een levendige gemeenschap van mensen met een grote diversiteit aan achtergronden. In Vierhouten hebben zich relatief veel mensen van buiten gevestigd. De grote verscheidenheid aan achtergronden geeft mensen ook iets gezamenlijks. Ze staan voor de gemeenschap en verlenen elkaar onderling zorg en behartigen gezamenlijk de belangen van de kern. De Dorpsgemeenschap vervult daarbij een katalyserende rol.

De vragen (2 en 3) of mensen kunnen meedoen (participeren) en welke belemmeringen zij daarbij ondervinden, laten zich als volgt beantwoorden. Er zijn structureel geen hindernissen om mee te kunnen doen in de samenleving. Niemand wordt – in de zin van discriminatie – uitgesloten van netwerken. Toch heeft de oorspronkelijke bevolking een voorsprong op ‘import’ wanneer het gaat om deelname in informele sociale netwerken. Op het gebied van georganiseerde participatie (verenigingen, sportclubs) kan het relatief moeilijk zijn om mee te doen als de activiteiten niet overeenkomen met de waarden en normen die iemand eigen zijn dan wel met het daaruit voortvloeiende gedrag. Zo nemen bijvoorbeeld reformatorische en allochtone jongeren minder vaak deel aan onder andere teamsporten. Mensen met weinig financiële bestedingsruimte zullen (hun kinderen) relatief minder vaak (laten) deelnemen in (sport)verenigingen. Sociaal-culturele afstand maakt het voor sommige mensen in de samenleving bovendien moeilijker om betaald dan wel onbetaald werk te verrichten (maatschappelijke participatie). Zo beschikken mensen met psychische en psychosociale problemen niet altijd over de juiste competenties of optimale gedragsrepertoires om vrijwilligerswerk te gaan doen of betaald werk te vinden.

Of mensen naar elkaar omzien is de volgende onderzoeksvraag (4). In Nunspeet en Hulshorst kijkt men met name om naar mensen uit eigen (kerkelijke) kring. Daar ontmoet men elkaar, vindt men gelijkgestemden, werkt men samen en verleent men onderling hulp. Wie niet tot een netwerk behoort, kan in de zin van sociale contacten tussen wal en schip vallen en van informele zorg verstoken blijven.

In Elspeet kijkt men in familiekring en kerkelijk verband naar elkaar om. Maar, indien de nood bij andersdenkenden hoog is, wordt dat opgemerkt en reikt men ook daar de helpende hand.

In Vierhouten heeft men nadrukkelijk aandacht voor elkaar en is de bereidheid om informele zorg te verlenen opvallend groot.

Wie in de kernen kwetsbaar zijn, vormde de laatste onderzoeksvraag (5). Het samenleven in Nunspeet en Hulshorst vindt plaats in de groep waarmee men zich identificeert. De kans is reëel dat medeburgers die buiten die specifieke groep leven ook buiten het gezichtsveld blijven. Specifiek kunnen als kwetsbare en minder zichtbare groepen worden herkend: allochtonen en mensen met een psychische of psychosociale handicap, mensen die leven in stille armoede en jongeren die eenzijdig contacten onderhouden of opgroeien in gebroken gezinnen. Licht verstandelijk gehandicapten, andersdenkenden en rand- en buitenkerkelijken ontberen eerder dan anderen een hecht informeel sociaal netwerk en worden daardoor in zekere zin kwetsbaar.

In Elspeet getuigen hechte banden in families en kerken van onderling hulpbetoon en solidariteit in eigen kring. De sterke lokale identiteit zorgt ervoor dat inwoners van Elspeet hun hulpbetoon ook uitstrekken naar andersdenkenden binnen het dorp. Voor wie kwetsbaar is, bestaat er een vangnet. De geringe diversiteit in contacten, kan versterkend werken op sociaal-culturele kenmerken van de groep en voor een evenwichtige identiteitsontwikkeling kunnen vooral jongeren gebaat zijn bij een groter sociaal netwerk.

In Vierhouten organiseren inwoners hun eigen solidariteit, ze zorgen ervoor dat ze elkaar ontmoeten en bijstaan als het nodig is. Hun draagkracht is groot, maar er zal voor gewaakt moeten worden dat de inwoners van Vierhouten qua draaglast niet duurzaam worden overvraagd.

Conclusie

In antwoord op de centrale onderzoeksvraag kan worden opgemerkt dat er in Vierhouten sprake is van sterke sociale cohesie in die zin dat sociale netwerken contacten met elkaar hebben waarin wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid bestaan. In Elspeet is eveneens sprake van sociale samenhang, zij het dat sterke bindingen (familieverbanden, kerkelijke banden) diversiteit in contacten kunnen belemmeren. In Nunspeet is het beeld gemengd: er is sprake van sociale samenhang, maar er zijn voor een aantal groepen ook tekorten aan te wijzen. In Hulshorst is er minder sprake van sociale samenhang omdat er geen tot weinig wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid blijkt te zijn tussen verschillende sociale netwerken ter plekke.

Over de civil society (als geheel van groepen die zich op basis van vrijwilligheid organiseren en waarin (zorg)verbanden worden opgezet en er een divers, geschakeerd maatschappelijk middenveld ontstaat) in de Gemeente Nunspeet kan het volgende worden gezegd. Kijkend naar de sterke bindingen die velen slechts hebben in 'eigen kring' en het geringe overbruggende kapitaal kan geconstateerd worden dat de civil society in de kernen Nunspeet en Hulshorst fragiel is. Mensen kunnen tussen wal en schip vallen. In de kernen Vierhouten en Elspeet zijn echter voorbeelden zichtbaar dat burgers verantwoordelijkheid dragen waar het gaat om het onderhouden en bewaken van de kwaliteit van de samenleving. De civil society daar is sterker.

Aanbevelingen

Voor het verder verbeteren van de sociale kwaliteit is het aan te bevelen per woonkern te komen tot een sociale agenda waarin specifieke doelen zijn geformuleerd. In Nunspeet wordt potentiële kracht op het gebied van sociale cohesie en informele zorg nu niet optimaal gerealiseerd door een interne gerichtheid van netwerken. Met het realiseren van een externe gerichtheid kan ook de onderlinge aandacht en informele zorg voor kwetsbare groepen meer vanzelfsprekend worden. Het verdient de voorkeur daarbij te werken op wijk- en buurtniveau en gebruik te maken van de sterke punten, de krachtlijnen, van de samenleving zoals kerken, verenigingen en sportclubs. Met het oog op kwetsbare groepen is het van belang verbindingen die niet vanzelfsprekend tot stand komen met hulp tot stand te laten komen. Een sociaal makelaar en/ of buurtwerkers kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen. Die kan mensen bij elkaar brengen, zorg- en hulpvragen inventariseren en signaleren (en zonodig ingrijpen), buurtinitiatieven aanjagen, beoordelen en honoreren en de beste oplossingen voor sociaal-maatschappelijke problemen binnen de gemeente delen. Binnen Nunspeet en Hulshorst lijkt dit sociaal makelen bij voorrang aandacht te verdienen. In Elspeet kunnen bestaande krachtlijnen worden benut, maar verdient diversiteit in contacten aandacht. Ook in Vierhouten kunnen de bestaande krachtlijnen worden benut. Er dient wel aandacht uit te gaan naar het behoud van een evenwicht tussen draagkracht en draaglast van burgers en vrijwillige netwerken.

Hoofdstuk 1 Aanleiding

Op 1 januari 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) van kracht geworden. Deze wet wordt door gemeenten uitgevoerd en heeft twee herkenbare dimensies. Zij regelt het aanbod van zorg aan groepen burgers en zij probeert een meer zelfverantwoordelijke samenleving te stimuleren. Het is de bedoeling van de Wmo dat burgers zoveel mogelijk zelf de ondersteuning regelen die zij nodig hebben (Datema, 2005)⁵. Beoogd wordt een intensiever gebruik van informele netwerken en structuren van de samenleving zelf, ook als het gaat om hulp- en zorgvragen. De overheid verplicht zich om dit proces, dat een activering van de samenleving inhoudt, te ondersteunen. Vanwege de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van burgers wordt de Wmo ook wel een participatiewet genoemd. Het gaat om de mogelijkheid toe te treden, deel te nemen aan en ook daadwerkelijk verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar in de lokale samenleving.

De Wmo bestaat uit prestatievelden die betrekking hebben op verschillende doelgroepen en de typen zorg die daarmee verbonden zijn. De prestatievelden zijn tevens opdrachten voor de lokale overheid: zij is gehouden hieraan uitvoering te geven. Dat doet die overheid niet alleen en dat kan zij niet alleen. De Wmo leidt – in een ontwikkelingsproces dat nog maar net begonnen is – op den duur tot nieuwe relaties en tot een nieuwe rolverdeling tussen overheid en de lokale samenleving. Voor veel gemeenten is de vormgeving hiervan een zoektocht. Hoe moet vorm worden gegeven aan de dragende gedachten achter de Wmo? Wat mag van de samenleving worden verwacht? Hoe kan daarin een adequaat inzicht worden verkregen? Vanuit welke visie wordt geopereerd? Hoe maakt een gemeente de stap van een uitvoeringsorganisatie naar een meer faciliterende en regisserende organisatie?

Prestatieveld 1 van de Wmo geeft de overkoepelende doelstelling van de wet aan. Prestatieveld 1 verplicht gemeenten 'sociale samenhang en leefbaarheid in wijk en buurt' te bevorderen. In deze formulering krijgt de sociale kwaliteit van de leefomgeving een centrale functie binnen de Wmo. Er wordt hierin aan gemeenten een richting en een wensbeeld meegegeven. De richting ligt vast: er moet gewerkt worden aan sociale samenhang en leefbaarheid. Het wensbeeld is dat deze een zodanig niveau bereiken, dat burgers zelf problemen kunnen signaleren en aanpakken. Sociale samenhang en leefbaarheid vormen daarmee zowel het doel als het middel voor het uit te voeren beleid binnen dit prestatieveld en zijn tevens van instrumentele betekenis voor de uitvoering van beleid op andere prestatievelden. Prestatieveld 1 heeft dus een geheel eigen karakter en is van fundamenteel gewicht voor het verdere beleidsproces van gemeenten rondom de Wmo. Het signaleren, voorkomen en oplossen van problemen wordt mede mogelijk gemaakt door een verbetering van de sociale samenhang en leefbaarheid. Gemeenten worden uitgedaagd een visie te ontwikkelen op de sociale kwaliteit van de lokale samenleving. (De Smet, 2004). Die kwaliteit is echter uitdrukkelijk iets van de samenleving zelf.

⁵ Datema, Jan (2005). De Wet Maatschappelijke Ondersteuning. In R. Kuiper en C. Visser (eds). *Over de schutting. Op weg naar nieuwe solidariteit*. Barneveld: De Vuurbaak.

Hoofdstuk 2 Probleemstelling

Dit onderzoek is een praktijkgericht empirisch onderzoek van explorerende aard. Dit betekent dat de onderzoeksresultaten relevant en bruikbaar dienen te zijn voor het formuleren, uitwerken of verbeteren van overheidsbeleid op gemeentelijk niveau. In dit onderzoek wordt de geleefde praktijk op haar merites gezien. Theoretische noties en begrippen zijn slechts een bril om door te kijken, dan wel een hulpmiddel om bepaalde bevindingen toe te lichten en te verklaren.

2.1 Doelstelling

De Gemeente Nunspeet streeft een optimale realisatie van sociale samenhang na. Ten einde het Wmo-beleid en activiteiten binnen dit prestatieveld (1) vorm te kunnen geven, uit te kunnen bouwen en te evalueren is inzicht nodig in de sociale samenhang in de vier kernen die de gemeente vormen: Elspeet, Hulshorst, Nunspeet en Vierhouten. Met dit onderzoek wordt een beeld gegeven van de huidige situatie. De resultaten van dit onderzoek kunnen derhalve als een nulmeting⁶ worden beschouwd.

2.2 Vraagstelling

De centrale vraag in dit onderzoek is:

Welke mogelijkheden en wensen hebben burgers en lokale verbanden in de gemeente Nunspeet met betrekking tot het scheppen en versterken van sociale samenhang.

Concreet heeft dit vorm gekregen in het in kaart brengen van sociale participatie van inwoners van de gemeente en de sociale cohesie ter plekke. Bij sociale participatie gaat het om de mate waarin burgers aan het sociale verkeer kunnen deelnemen door het onderhouden van sociale contacten met familie en/ of vrienden (informele sociale participatie), het deelnemen aan activiteiten van verenigingen, in belangenorganisaties of kerkgenootschappen (georganiseerde participatie) dan wel betaalde of onbetaalde arbeid (maatschappelijke participatie)⁷.

Van sociale cohesie is sprake indien er in de samenleving sociale netwerken aanwezig zijn, die contacten met elkaar hebben en waarin wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid bestaan.⁸

Van sociale participatie en sociale cohesie te Nunspeet wordt een beeld geschetst dat zicht vormt aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

1. *Wat zijn de belangrijkste sociale kenmerken van de samenleving in de gemeente Nunspeet?*
2. *Kan ieder die in Nunspeet woont meedoen (participeren) in de samenleving?*
3. *Wat zijn (mogelijke) belemmeringen om te participeren?*
4. *Wie ziet om naar wie waar het gaat om (informele) zorg en welzijn?*

De gemeente heeft in het bovenstaande kader gevraagd specifiek aandacht te besteden aan de participatie van mensen met een verstandelijke beperking die zelfstandig wonen in Nunspeet én te kijken of er wellicht kwetsbare groepen zijn, die nog niet specifiek bij de gemeente in beeld zijn. Dit wordt vertaald in een vijfde onderzoeksvraag:

5. *Welke groepen in de samenleving zijn als 'kwetsbaar' te typeren?*

⁶ Bij een nulmeting wordt een momentopname gemaakt die uitgangspunt kan vormen bij beleidsontwikkeling. Na implementering van beleid kan de effectiviteit daarvan worden gemeten door opnieuw een soortgelijk onderzoek te doen en de uitkomsten daarvan te vergelijken met de nulmeting. Op basis van overeenkomsten en verschillen kunnen conclusies over de effectiviteit van beleid worden getrokken. Bij periodieke herhaling kunnen sociale ontwikkelingen in beeld worden gebracht.

⁷ Jehoel-Bijsbers (2004) *Sociale uitsluiting in Nederland*, Den Haag: SCP, p. 42

⁸ Bijl e.a. (2007) *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: SCP, p. 17

Deze laatste vraag maakt het noodzakelijk het begrip 'kwetsbaar' nader te omschrijven. Kwetsbaar noemen we in dit rapport groepen die tekorten ondervinden op sociaal cultureel gebied of de economisch-structurele dimensie.⁹

Het begrip sociale participatie valt goeddeels samen met het begrip sociale integratie. Bij onvoldoende cultureel/ normatieve integratie gaat het om het onvoldoende naleven van centrale waarden en normen behorend bij actief sociaal burgerschap. Denk daarbij aan bijvoorbeeld een gering arbeidsethos, geringe opleidingsbereidheid, afwijkende pedagogische opvattingen, afwijkende opvattingen over rechten en plichten van vrouwen/ mannen.

Bij materiële deprivatie gaat het om tekort aan financiële middelen voor elementaire levensbehoeften, materiële goederen, het ontwikkelen van een lifestyle en dergelijke. Bij onvoldoende toegang tot sociale voorzieningen gaat het om wachtlijsten en/ of (financiële) drempels voor gezondheidszorg, onderwijs, huisvesting, rechtsbijstand, maatschappelijke dienstverlening, schuldhulpverlening, arbeidsbemiddeling, sociale zekerheid, maar ook zakelijke dienstverlening.¹⁰

2.3 Enkele begrippen

In aanvulling op de hiervoor aangeduide begrippen sociale participatie, sociale cohesie en kwetsbaarheid zijn nog een aantal kernbegrippen dienstbaar gebleken bij het kijken naar en verklaren van de werkelijkheid van het samenleven in Nunspeet. Deze begrippen leggen we uit in de eerste bijlage.

⁹ Jehoel-Bijsbers (2004) *Sociale uitsluiting in Nederland*, Den Haag: SCP, p. 59-95

¹⁰ Idem: p. 69

Hoofdstuk 3 Een beschrijving van de samenleving

In dit hoofdstuk zullen achtereenvolgens de verschillende onderzoeksvragen de revue passeren. In de eerste paragraaf staat een algemene, eerste indruk van het samenleven in Nunspeet. In de daarop volgende paragrafen staat meer specifieke informatie over het kunnen meedoen in de samenleving (sociale participatie, 3.1), het omzien naar elkaar en het verlenen van informele zorg (3.2) en de bijzondere positie van mensen met een verstandelijke beperking (3.3). Op basis van een analyse van bevindingen worden in hoofdstuk 4 dan groepen geschetst die als kwetsbaar in de samenleving worden gezien.

3.1 Kenmerken van de samenleving

De gemeente Nunspeet ligt op de Noordwest Veluwe en sterkt zich uit over vier kernen: Elspeet, Hulshorst, Nunspeet en Vierhouten. Er wonen in totaal circa 26.500 mensen (voor de periode 2006-2025 wordt een krimp van de bevolking voorzien van zo'n 3%).¹¹ In deze paragraaf staat de eerste onderzoeksvraag centraal: *Wat zijn kenmerken van de samenleving in de gemeente Nunspeet.*

DE KERKEN

De gemeente staat bekend als protestants-christelijk (kwantitatieve informatie over kerklidmaatschap ontbreekt echter). Een informant die de kerkelijke bevolking een hoofdrol in de samenleving toedent, schetst het godsdienstige karakter van de inwoners als volgt:

"De bevolking van Nunspeet is overwegend protestant, de meerderheid van hen is behoudend of traditioneel te noemen. In Elspeet is slechts een kleine minderheid van de bevolking niet orthodox-bevindelijk, de leden van de Gereformeerde Gemeente en Gereformeerde Gemeente in Nederland zijn nadrukkelijk in de gemeenschap aanwezig. In Hulshorst is de meerderheid van de bevolking confessioneel Hervormd, terwijl in Vierhouten de bevolking weinig kerkelijke binding heeft."

Het lijkt van belang rekening te houden met de mores van de overwegend kerkelijke bevolking. Zo merkt een Hulshorster op:

"Voor import is het mogelijk om te integreren wanneer mensen bereid zijn zich aan te passen aan deels ongeschreven regels. De zondagsrust is belangrijk, bij voorkeur zou men kerkgaand moeten zijn."

In contacten met mensen uit de ouderenzorg, politiek, onderwijs en vrijwilligerswerk komt in vrijwel ieder gesprek naar voren dat Nunspeet meer en meer verzuild is geraakt en er van vele organisaties varianten bestaan die zich met name inspannen voor geloofsgenoten.

"Iedere groep heeft onderling heel sterke banden en eigen voorzieningen. De protestants-christelijke formele en informele zorg zit goed in elkaar. Tot in de jaren zeventig waren alle algemene organisaties in Nunspeet in feite algemeen christelijk: het jongerenwerk, ouderenwerk, peuterspeelzaalwerk noem maar op. In de loop van de tijd – toen de algemene instellingen minder christelijk werden, zal ik maar zeggen – zijn de meer orthodoxe kerken hun eigen voorzieningen gaan opzetten. Bij de start worden die vaak bekostigd vanuit de diaconieën, na verloop van tijd gaat de gemeente delen in de kosten. Daarna kan de neutrale variant qua kwaliteit niet snel meer op tegen de protestants-christelijke. Organisaties van die snit kunnen bouwen op subsidie én financiële bijdragen uit eigen kring. Men zorgt goed voor mensen uit eigen kring, zo blijven zelfs winkels bestaan die geen economisch bestaansrecht zouden hebben, wanneer de eigen achterban er niet zou blijven kopen. In niet-kerkelijke kring kunnen we daar nog veel van leren."

"Kerken spelen een belangrijke rol in de samenleving. Mensen onderhouden contacten met eigen kerkleden, in kerkelijke verenigingen en koren. Ouderlingen en diakenen onderhouden contacten met de leden van de eigen kerk. En er is veel aandacht voor mensen die ziek zijn, hulpbehoevend zijn of alleen komen te staan. Als er met mensen iets aan de hand is, kan dat in de structuur van de kerk snel worden opgemerkt en kan er snel op worden ingesprongen."

Of zoals iemand als sterk punt van de samenleving in Elspeet benoemde:

"Positief is dat er genoeg kerken zijn om eenieder te bieden wat er van node is bij leven en sterven."

Dat daar divers over gedacht wordt, mag blijken uit de opmerking van een andere informant:

¹¹ CBS Gemeente op Maat 2006 Voorburg: CBS

"Nunspeet is kerkelijk pluralistisch. Het is noodzakelijk dit in te zien voordat je werkelijk kunt begrijpen hoe de samenleving ter plekke functioneert. Met name voor niet-kerkelijke inwoners is dat moeilijk. Het motto lijkt te gelden dat als je niet tot de ene of de andere groep behoort je niet bij 'ons' Nunspeeters hoort. (...) Kerken werken belemmerend. Als je lid bent van een kerk, kom je er wel. Onkerkelijke mensen ontberen de contacten en zorg van een eigen zuil."

Kerkelijke groepen die over de grenzen van de eigen kerkelijke gemeente kijken zijn er ook. Leden uit meer maatschappijgeoriënteerde protestants-christelijke kerken en de katholieke parochie zijn – al dan niet diaconaal geïnspireerd – als vrijwilliger actief in ondermeer de wereldwinkel of het Vluchtelingenwerk. Ook leden van de Ahmadiyya-beweging organiseren bijeenkomsten (lezingen) waarvoor nadrukkelijk de hele bevolking van Nunspeet wordt uitgenodigd en men probeert waar mogelijk zorg te dragen voor de naaste:

"De zorg voor onze burens wordt door Ahmadiyya erg belangrijk gevonden. Dat willen we ook laten zien. Misschien mag ik als voorbeeld geven dat onze jongeren op 2 januari in Nunspeet het afval van vuurwerk hebben opgeruimd?"

Het beeld van een dominant kerkelijke samenleving wordt voor de kern Nunspeet genuanceerd door een informant die actief is in het jongerenwerk:

"De jongeren die ik hier tegenkom hebben vaak één, twee of drie generaties terug nog wel een band met de kerk, maar zij hebben zelf niets met geloof. Met het loskomen van de kerk zijn deze jongeren ook losgekomen van sociale verbanden, duidelijke structuren en normatieve helderheid. In plaats van de kerk en de waarden en normen die door het geloof zijn bepaald, is niets teruggekomen en ontbreekt het houvast."

Bij volwassenen die kerk en geloof van minder invloed verklaren op hun dagelijks leven is de attitude tot onderlinge hulp- en dienstverlening nog wel aanwezig. Het lijkt, aldus een informante uit het neutrale vrijwilligerswerk, of deze mensen die de kerk vaarwel hebben gezegd hun waarden en normenpatroon niet hebben veranderd en zich daarmee een weg zoeken binnen het vrijwilligerswerk.

"Onder mensen die zich als vrijwilliger melden bevinden zich relatief veel mensen die min of meer recent de kerk hebben verlaten en zich in andere kring nuttig willen maken."

VASTE GEBRUIKEN

Het naar elkaar omzien lijkt in Nunspeet de norm te zijn. Illustratief mag de volgende opmerking zijn:

"In de buurt waar ik woon leven mensen niet individueel - naast elkaar. De meeste mensen wonen er lange tijd en men houdt rekening met elkaar. Ze houden elkaar op de hoogte van wat er speelt en hebben onderling zorg voor elkaar. Men maakt een praatje met buurtgenoten en helpt elkaar voor zover dat op prijs wordt gesteld."

Een ander onderstreept dit, maar uit tevens zorg:

"Binnen buurten kent iedereen iedereen en is men op de hoogte van het leed dat er is. (...) Maar ik ben bang dat de sociale samenhang in algemene zin wordt bedreigd doordat mensen het zo druk hebben. Wie overdag werkt en de vrije tijd moet verdelen over taken thuis, tv-kijken, internetten en sporten, houdt weinig tijd over voor zorg en aandacht of andere activiteiten met buurtgenoten. Het blijft dan bij een vriendelijke groet en goede intenties."

DE VREEMDE ANDER

Van de bevolking in de kern Nunspeet is 5,8% allochtoon¹², dat wil zeggen dat deze inwoners zelf buiten Nederland zijn geboren of dat ten minste één van hun ouders in het buitenland is geboren. Door menigee in het onderzoek wordt het begrip allochtoon echter breder gebruikt en van toepassing verklaard op mensen die zich vanuit andere streken in Nederland in de gemeente vestigen. Waarvoor de volgende uitspraken van inwoners van respectievelijk Hulshorst en Vierhouten illustratief zijn:

"Hulshorst is echt dorps – iedereen kent elkaar, met uitzondering van de 'allochtonen' in de heel dure villa's. Daar [in Onder de Bos] staan hekken om de woningen en wenst men rust en privacy."

"Vierhouten kent geen echte eigen 'autochtone' bevolking."

¹² Gemeente op Maat 2006 (2007) Voorburg: CBS

Kijkend naar allochtonen¹³ in Nunspeet (5,8% van de bevolking) blijkt het zinvol een onderscheid te maken tussen de groep voormalige gastarbeiders die naar Nederland zijn gekomen om laaggeschoold werk te komen doen en vluchtelingen met een heel andere achtergrond. Specifiek worden Afghaanse en Iranese inwoners van Nunspeet geschetst als (veelal) hoogopgeleid en snel integrerend. Een huisarts merkt op:

"Die mensen weten snel hun weg te vinden, ze beheersen de Nederlandse taal meestal vlot en goed en hun kinderen stromen relatief vaak door naar havo en vwo. Wat niet wegneemt dat kinderen uit de tweede en derde generatie gastarbeiders inmiddels ook wel zijn geïntegreerd."

Dit neemt niet weg dat een informant van het voortgezet onderwijs in Nunspeet met het oog op de laatstgenoemde groep opmerkt dat allochtone leerlingen wier ouders de Nederlandse taal niet goed beheersen zich duidelijk in een achterstandspositie bevinden.

De vrijwilligers van Vluchtelingenwerk geven ook aan dat mensen uit Iran, Irak en Afghanistan meestal vlot zelfstandig hun weg kunnen vinden. De afgelopen jaren zijn er echter ook mensen uit onder andere Armenië, Bosnië, Burundi, Sierra Leone, Soedan, China en Georgië in Nunspeet komen wonen. Wanneer mensen in Nunspeet een huis toegewezen krijgen is aanvankelijk de bemoeienis van Vluchtelingenwerk groot. Het eerste half jaar staat 'vestiging' voorop, het tweede half jaar 'integratie'. Bij het laatste staat voorop dat mensen de weg weten te vinden naar gemeentehuis, bank en dergelijke.

"Het kan zijn dat mensen met niet meer dan een weekendtas op het station aankomen. Daarom proberen we al bij de bezichtiging van een vrijkomende huurwoning zo veel mogelijk spullen over te nemen. Samen met de nieuwkomers proberen we van het huis zo snel en goedkoop mogelijk een leefbare omgeving te maken."

De ervaring van Vluchtelingenwerk is dat 'niemand' het fijn vindt te horen dat in een vrijkomend huis in de buurt vluchtelingen komen te wonen.

"We stimuleren dat vluchtelingen zo snel mogelijk de Nederlandse taal gaan leren, kennismaken met hun burens en vooral geen overlast te veroorzaken. Concreet betekent het laatste ook zorg voor netheid rond de woning."

Het doen van de tuin behoort niet altijd tot de gewoonte van de vluchtelingen die zich in Nunspeet vestigen. Dit veroorzaakt in de buurt ergernis, maar soms stapt er een buurman over het hek heen om de tuin te (helpen) onderhouden. Grinnikend voegt een vrijwilliger van Vluchtelingenwerk er aan toe:

"Vaak resulteert dat in een tuin met véél Hollandse tulpen."

De ervaring leert dat vooral mensen uit Afrika moeite hebben met het oppikken van waarden, normen en gebruiken binnen de plaatselijke samenleving. Indien buurtgenoten last ondervinden van vervuiling en verwaarlozing van de woning weet men ons én de gemeente snel te vinden om dit te signaleren. Het omgaan met girale geldmiddelen is voor sommige vluchtelingen eveneens moeilijk en resulteert met regelmaat in schuldenproblematiek.

Vluchtelingenwerk zorgt ervoor dat kinderen van nieuwkomers zo snel mogelijk op school komen te zitten. Het basisonderwijs in Nunspeet (met een open toelatingsbeleid) wordt geprezen om de extra inspanningen die het zich getroost om de kleintjes qua taal bij te spijkeren, maar ook om hen goed te laten meedraaien op school, deel te kunnen nemen aan schoolreisjes en dergelijke. Een vertegenwoordiger van de Ahmadiyya meldt:

"Wij wilden onze kinderen het liefst naar een school sturen met een levensbeschouwelijke identiteit. Onze kinderen waren welkom op de katholieke school. De schooldirecteur heeft onze familie erg geholpen."

Wat opvalt, is dat bekend is dat allochtonen deel uitmaken van de bevolking van Nunspeet, maar niet lijken deel te nemen in de samenleving. Niemand lijkt te weten waar zij verblijven, waar ze zich mee bezighouden, kortom: hoe zij leven. Of zoals iemand opmerkte:

"Er zijn wel allochtonen in Nunspeet, maar je ziet ze niet".

DIVERSITEIT

Eén oud-bestuurder van de gemeente die inmiddels meer dan twintig jaar in Nunspeet woont, weet zich te herinneren dat de diversiteit in de samenleving voor de nieuwe verzuiling (in de jaren zeventig) groter was. Hij schrijft dit toe aan het feit dat er voorheen ook wat meer mensen van buiten in Nunspeet woonden, zoals beroepsmilitairen van de Winkelmarkazerne. De diversiteit

¹³ Allochtoon: iemand die zelf buiten Nederland is geboren of waarvan één van de ouders uit het buitenland afkomstig is.

kwam onder meer tot uiting in het bestaan van een carnavalsvereniging, een Katholiek vrouwengilde en de Nederlandse Protestantenbond. Hooggeschoolde medewerkers die nu van elders door in Nunspeet gevestigde bedrijven worden aangetrokken, vestigen zich lang niet altijd in Nunspeet en kiezen er vaker voor om te forenzen.

Het verschil tussen oorspronkelijke inwoners en import wordt nadrukkelijk ervaren:

"Als je van buiten komt, kun je hier [Nunspeet] je mening geven, maar je dient wel degelijk in wat je zegt en doet rekening te houden met de plaatselijke gewoonten – anders heb je geen leven. Als je dat niet kunt, dat niet leuk vindt, dan kun je hier maar beter vertrekken. Ik ken mensen die hier als import kwamen, die met een paar jaar gillend weg gingen."

"Wie van buiten in Elspeet komt wonen, kan in de gemeenschap ingroeien, maar wordt nooit 'eigen'."

Toch wordt in dit onderzoek breed onderschreven dat wanneer een nieuwkomer het een beetje handig aanpakt de verschillen grotendeels wegvallen. In de kleinere kernen (Hulshorst, Elspeet) kijkt de oorspronkelijke bevolking de kat uit de boom, men is afwachtend, vormt zich een mening maar maakt die niet direct aan nieuwkomers bekend. Van een al te direct optreden van nieuwkomers is men niet gecharmeerd.

"Wie in Elspeet ertussen wil komen, moet kalm aan doen. Zwijgen tot gevraagd wordt iets te zeggen is een goed ding. Nieuwkomers moeten zeker niet proberen de wereld te verbeteren, het is beter indien zij zich aanpassen aan het ritme van de oorspronkelijke bevolking. Het is van groot belang te helpen wanneer mensen een beroep op je doen. Ook binnen het lokale verenigingsleven is zelfwerkzaamheid een groot goed – wie erbij wil horen, moet de handen kunnen laten wapperen."

"Mensen die hun wortels niet in Nunspeet hebben, kunnen naar mijn mening prima opgaan in de bevolking, maar het hangt natuurlijk wel van hun opstelling af. Wanneer ze een positieve instelling hebben ten opzichte van de autochtone bevolking is er geen vuiltje aan de lucht."

"In Nunspeet maakt het voor sociale verbanden inmiddels niet veel meer uit of iemand ter plekke is geboren of getogen of van elders in Nunspeet is komen wonen."

Waar het gaat om hulp en bijstand staat men er ook voor import. Zo merkt een Elspeetse, die zichzelf typeert als niet-orthodox, op:

"Als je echt nood hebt, maakt het niet uit wie of wat je bent, dan helpen mensen. Als er nood is zijn de mensen er voor elkaar."

Samenvatting: 'Kenmerken van de samenleving'

In deze paragraaf stond de eerste onderzoeksvraag centraal: *Wat zijn kenmerken van de samenleving in de gemeente Nunspeet.*

Het samenleven in de gemeente Nunspeet blijkt een eigen karakter te hebben: de waarden en normen uit kerkelijke verbanden en de afwachtende, min of meer gesloten volksaard van de oorspronkelijke bevolking lijken te bepalen hoe men met elkaar omgaat. Men schenkt primair aandacht aan mensen uit eigen kring, nieuwkomers kunnen integreren mits zij zich terughoudend opstellen en respect hebben voor of zich willen voegen in de lokale leefwijze. Dat men elkaar onderling hulp verleent is voor de oorspronkelijke, kerkelijke bevolking als vanzelfsprekend. Dit wijst op sterke bindingen (bonding) in de samenleving.

Geen vuiltje aan de lucht? Laten we meer precies kijken naar sociale participatie en belemmeringen voor participatie.

3.2 Sociale participatie

Bij sociale participatie gaat het om de mate waarin mensen aan het sociale verkeer kunnen deelnemen door het onderhouden van sociale contacten met familie en/ of vrienden (informele sociale participatie), het deelnemen aan activiteiten van verenigingen, in belangenorganisaties of kerkgenootschappen (georganiseerde participatie) dan wel betaalde of onbetaalde arbeid (maatschappelijke participatie)¹⁴. De tweede onderzoeksvraag staat centraal: *Kan ieder die in Nunspeet woont meedoen (participeren) in de samenleving?*

¹⁴ Sociale uitsluiting in Nederland (2004), Den Haag: SCP, p. 42

INFORMELE SOCIALE PARTICIPATIE

Familiebanden spelen een belangrijke rol in het sociale verkeer, waar het gaat om het samenleven in Nunspeet, Hulshorst en Elspeet. In Vierhouten wonen mensen minder vaak van geslacht op geslacht in het dorp.

"In Nunspeet zijn relaties tussen generaties heel hecht."

"Door huwelijken binnen de gemeenschap en tussen nieuwkomers en oorspronkelijke Elspeters zijn de meeste mensen in het dorp aan elkaar verwant. De onderlinge verbondenheid is groot."

Vooruitlopend op de paragraaf over informele zorg blijkt dat mensen altijd een beroep kunnen en ook vaak zullen doen op in de nabijheid wonende familieleden, waarbij deze banden in Elspeet en Hulshorst het meest hecht lijken. Mensen met een verstandelijke beperking blijven zo mogelijk bij ouders inwonen. Kinderen zorgen voor ouder wordende ouders en (zouden) kiezen voor gezamenlijke huisvesting (indien mogelijk).

Een kenmerk van de samenleving in Nunspeet, Hulshorst en Elspeet is dat men elkaar nauwlettend in de gaten houdt. Deze vorm van sociale controle voorkomt dat mensen langdurig van aandacht verstoken blijven, maar heeft ook een andere kant. Zoals inwoners van Elspeet illustreerden:

"Van wel en wee ter plekke zijn de kerkenraadsleden op de hoogte, maar veel eerder worden de wetenswaardigheden daarover via familie en vrienden verspreid. De keerzijde van sociale controle is dat er veel over mensen wordt gesproken en dat men 'zomaar' een aantal weken hardnekkig slachtoffer kan worden van een verspreide roddel."

"De sociale controle is groot en mensen zijn nieuwsgierig; sommigen willen ook dingen weten die niet waar zijn."

Een jongere noemt roddelen als één van de zwakke punten van Hulshorst:

"Mensen in de kern van Hulshorst houden erg van roddelen, alles wordt meteen aan iedereen gemeld."

De indruk bestaat dat mensen in de kern Nunspeet elkaar meer leefruimte gunnen, maar ook daar valt over sociale controle het nodige te beluisteren:

"Inwoners van Nunspeet houden elkaar in de gaten en elkaar op de hoogte van de wandelgangen van anderen, maar men spreekt elkaar niet altijd direct aan op gedrag. Er wordt veel over elkaar gesproken. Het kan voorkomen dat ik in mijn functie (politie) ergens op gesprek ben en dat mijn vrouw via vriendinnen op hyves op de hoogte wordt gehouden waar ik benesignaleerd."

GEORGANISEERDE PARTICIPATIE

Kijkend naar georganiseerde participatie kan in principe iedereen meedoen in het verenigingsleven (sportclubs, muziekverenigingen), in belangenorganisaties of aan kerkelijke activiteiten. Toch gebeurt dat niet.

Een professional uit het jeugdwerk valt het volgende op:

"Allochtone jongens zitten veel minder vaak op sport zoals korfbal of volleybal dan autochtone jongens. (...) En er zijn jongeren die zich helemaal opsluiten, die zien wij hier ook niet, maar wij weten er wel van. Het zijn einzalgängers die zich isoleren, niet of nauwelijks contacten met leeftijdgenoten onderhouden en die veel bezig zijn met games."

Ook voor jongeren van orthodox-christelijke huize is het minder gebruikelijk deel te nemen aan teamsporten. Een jeugdarts merkt daarover op:

"Sommige orthodox christelijke ouders laten hun kinderen niet deelnemen aan teamsporten, omdat zij bang zijn voor normvervaling. Opvallend is dat in Elspeet wel kinderen uit reformatische kring voetballen. Ik denk dat het eraan ligt dat men als geloofsgroep in de meerderheid is en zelf meer invloed heeft op de gedragsregels."

Deze jeugdarts, diakenen en mensen van de sociale dienst geven aan dat het voor gezinnen met een bijstandsuitkering of inkomen net boven het minimum soms moeilijk is deel te nemen aan het verenigingsleven of in sportclubs. Uit de eigen praktijk geven twee informanten die DAC De Stee bezoeken aan:

"Het is moeilijk deel te kunnen nemen aan activiteiten bij reguliere sportscholen omdat de prijs te hoog is. Ons budget is niet toereikend om lid te worden van sportclubs en dergelijke."

Een van hen geeft aan onder begeleiding te zwemmen en deel te nemen aan fitness bij een intramurale zorgvoorziening in Ermelo:

"Het is plezierig samen met lotgenoten te sporten, maar het is ook véél goedkoper."

In de georganiseerde participatie wordt veelal ook de betrokkenheid bij kerken begrepen. De rol en invloed van kerken is echter eerder bij de kenmerken van de samenleving beschreven, omdat die in Nunspeet zo dominant is. Naast verenigingen en kerken zegt de betrokkenheid bij belangenorganisaties eveneens iets over georganiseerde participatie. In de kleine kernen is gesproken met vertegenwoordigers van de drie verbanden waarbinnen dorpsbelangen worden behartigd.

Vierhouten staat als samenleving min of meer op zich. Kerken zijn er niet dominant van invloed op de omgang tussen mensen. Meer dan 80% van de inwoners is lid van de Dorpsvereniging Vierhouten die in Dorpshuis Horsterhoek letterlijk en figuurlijk een podium biedt voor talloze activiteiten en verenigingen.

"De cultuur in Vierhouten is liberaal van karakter en kenmerkt zich door een sfeer van leven en laten leven. Wie wil meedoen kan meedoen, wie dat niet doet stelt zichzelf terughoudend op. De bevolking is open en gastvrij."

In weerwil van de kerkelijke verscheidenheid (en primaire aandacht voor geloofsgenoten uit eigen kring) in Elspeet bindt ook dáár de Dorpsvereniging over kerkgrenzen heen; circa 65% van de huisgezinnen is lid van de vereniging.

"De Dorpsvereniging nodigt de verschillende politieke partijen uit en ziet het als een uitdaging om in gesprekken over het samenleven in Elspeet wezenlijke punten aan te dragen. Het op- en uitbouwen van zorgvuldige communicatie met de Gemeente krijgt veel aandacht. Waardering moet je immers verdienen."

Het Dorpshuis in Hulshorst biedt onderdak aan de gymnastiek-, zang-, klaverjas-, dart-, buurt- en tennisvereniging. Ook worden er danslessen gegeven en houdt Het Venster er eens in de twee weken zitting.

"In de buurtvereniging zitten met name echte Hulshorsters, de inwoners van Onder de Bos zijn, indien zij lid zijn, vaak alleen betalend lid. Het verenigingsleven wordt sterk beïnvloedt door mensen uit Nunspeet – de afstand naar en toegang tot sportvoorzieningen is voor sommigen in Hulshorst zeker zo makkelijk als in Nunspeet zelf."

De informant schat in dat 90% van de leden van de zangvereniging en 70% van de leden van de voetbalvereniging niet uit Hulshorst zelf afkomstig zijn. De plaatselijke jeugd trekt ook wel naar de voetbal- en tennisvereniging, maar de Dorpsvereniging zelf maakt niet de meest florissante periode door.

MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE

Het laatste aspect van sociale participatie wordt gelabeld als maatschappelijke participatie: het verrichten van betaald of onbetaald werk. Werkloosheid onder inwoners van Nunspeet is laag (14 per 1000 inwoners hebben een WW-uitkering, in de Provincie Gelderland ligt dit op 21 en landelijk op 23 per 1000 personen). Wie in Vierhouten of Elspeet woont, raakt bovendien snel betrokken bij vrijwilligerswerk. In Vierhouten steken leden van de Dorpsgemeenschap en vele verenigingen de handen uit de mouwen, in Elspeet springt het vele vrijwilligerswerk in kerk, ouderenzorg (met als centraal punt De Oranjehof) en verenigingsleven in het oog. Een informant van Servicepunt Vrijwilligers Nunspeet weet te melden dat in de gemeente Nunspeet meer dan 250 organisaties vrijwilligers inzetten en er in totaliteit rond de 6000 vrijwilligers actief zijn. Het vrijwilligerswerk dat binnen kerken onder eigen leden wordt verricht, is hierin niet meegenomen.

"De betekenis van en de participatie in betaald werk is de afgelopen jaren sterk toegenomen. De vrijwilligers die zich nu aanmelden hebben vaak niet de juiste kwalificaties om in te stromen op de arbeidsmarkt."

Naar verwachting van de informant zal het ook voor kerken steeds moeilijker worden om voldoende vrijwilligers te vinden, doordat veel vrouwen (rond de 40 jaar oud) herintreden op de arbeidsmarkt. Dit geldt in toenemende mate ook voor vrouwen uit reformatorische kring.

Betekent dit dat ieder die dat wil maatschappelijk kan participeren? Nee, want voor de mensen die niet over de juiste competenties voor het verrichten van betaald werk beschikken, is het doen van vrijwilligerswerk soms evenmin haalbaar. Er zit meer dan eens een hiaat tussen wat organisaties van vrijwilligers vragen en wat vrijwilligers kunnen bieden. De vragers zoeken een 'supervrijwilliger' die zelfstandig werkt, veel aankan en beschikt over optimale sociale

vaardigheden. De nieuwe vrijwilligers die zich aanmelden beschikken meestal niet over al deze capaciteiten.

"Ik schat in dat inmiddels 75% van de nieuwe vrijwilligers in enige vorm begeleiding nodig heeft om het vrijwilligerswerk op een bevredigende wijze te kunnen gaan doen én vol te houden."

Onder de nieuwe vrijwilligers bevinden zich relatief vaak mensen met een psychische handicap maar tevens allochtonen die in de samenleving willen integreren:

"Onder de mensen die vrijwilligerswerk zoeken zijn relatief veel hoog opgeleide vluchtelingen, zowel vrouwen als mannen, die afknappen op het verrichten van laaggeschoold [betaald] werk en geïsoleerd in de samenleving komen te staan doordat zij geen of een gering sociaal netwerk hebben opgebouwd."

De godsdienstige identiteit van organisaties die vrijwilligers werven kan een rol spelen in het niet kunnen vinden van een vrijwilligersfunctie. Zo vertelt een coördinator van De Zonnebloem dat veel vrijwilligers die actief zijn bij die organisatie niet kerkelijk gebonden zijn. Het gaat meer dan eens om mensen die betiteld worden als 'import', maar die wel de helpende hand willen reiken:

"Meewerken in organisaties van levensbeschouwelijke snit is minder goed mogelijk door bijvoorbeeld vereisten ten aanzien van kleding en/of gedrag."

Een representant van een protestants-christelijke organisatie voor ouderenzorg meldt desgevraagd dat ieder die de doelstelling van de organisatie respecteert, vrijwilligerswerk kan oppakken. Toch is de ervaring dat dit in de praktijk niet altijd goed loopt en (levensbeschouwelijke) verschillen niet altijd overbrugbaar zijn.

Samenvatting: 'Sociale participatie'

In deze paragraaf staat de tweede onderzoeksvraag centraal: *Kan ieder die in Nunspeet woont meedoen (participeren) in de samenleving?*

Op het gebied van informele sociale participatie (familie, vriendschappen) heeft de oorspronkelijke bevolking van Nunspeet een relatieve voorsprong op de 'import'. De eerste groep is vanaf de geboorte in een sociale setting ingebed waar contacten van nature aanwezig zijn (familie) of vanzelfsprekend groeien (kerken).

Kijkend naar georganiseerde participatie (algemeen sport- en verenigingsleven) kan ieder die dat wil deelnemen, maar reformatorische jongeren, allochtone jongeren en mensen met een smalle beurs zullen dat minder vaak doen.

Tot slot is met betrekking tot maatschappelijke participatie (betaald en onbetaald werk) het zo dat het belang van het verrichten van betaald werk lijkt toe te nemen. Voor diegenen die moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt krijgen, is het verrichten van vrijwilligerswerk ook relatief lastiger, doordat zij de competenties van de gevraagde 'supervrijwilliger' missen.

Tekorten of belemmeringen op het gebied van sociale participatie geven eerste aanwijzingen voor kwetsbaarheden van mensen. Dit onderwerp komt aan de orde in hoofdstuk 4.

3.3 Omzien naar elkaar

In deze paragraaf wordt de vraag aan de orde gesteld *Wie naar wie omziet waar het gaat om (informele) zorg en welzijn*. Van de informanten kan vrijwel niemand zich voorstellen dat binnen de gemeente Nunspeet iemand onopgemerkt langdurig ziek kan zijn of wellicht dood in een woning kan liggen. Alleen op de bewoners van huizen buitenaf, in de bossen, heeft men weinig zicht, maar in de kernen houdt men elkaar in het oog. Een medewerker van de Gemeente Nunspeet meldt:

"Informeel krijgt de Gemeente wel signalen wanneer er iets niet goed gaat. Indien naar het idee van de buurt mensen ernstig vervuilen of op het moment dat bijvoorbeeld een vader veel afwezig is en moeder elders in het land in een ziekenhuis is opgenomen dan worden wij daar meestal vrij snel op geattendeerd. Ouderen krijgen natuurlijk de mogelijkheid deel te nemen aan preventieve huisbezoeken en diaconieën en de Ahmadiyya signaleren financiële knelpunten bij leden en wijzen dan ook wel de weg naar de gemeente voor bijvoorbeeld bijzondere bijstand."

Iedereen kan op gelijke wijze een beroep doen op bijvoorbeeld de huisarts of in het geval van grote financiële nood terugvallen op het vangnet van de bijstand. Iedereen heeft dezelfde 'social rights' (uitzondering: uitgeprocedeerde asielzoekers die illegaal in Nederland verblijven). In deze

paragraaf gaat het voornamelijk over de informele hulp die mensen kunnen verwachten in de gemeente Nunspeet. Tussen de verscheidene kernen zijn wel verschillen. Op de vraag wie het eerst een helpende hand zal reiken wanneer een alleenstaande ziek wordt, geven mensen verschillende antwoorden, maar per kern zijn er duidelijk overeenkomsten. In Hulshorst krijgt men primair hulp van buurtgenoten en familie.

Het is bij burenhulp echter van belang of iemand tot dezelfde kerkelijke gemeente behoort:

"Het is zeker voor niet kerkelijke inwoners van Hulshorst mogelijk om na een verlies van een partner letterlijk en figuurlijk alleen te komen staan ...(stille) ... ik heb dat aan den lijve ervaren na het overlijden van mijn eerste vrouw."

In Elspeet zal naar inschatting van informanten allereerst de directe familie toesnellen, vervolgens komen buurtgenoten en kerken in actie. In Vierhouten kan de vrije ligging en niet-permanente bewoning van huizen maken dat mensen geen zicht hebben op mogelijke hulpvragen. Toch is de zorg en inzet voor elkaar groot, zo vertelt een informant:

"In Vierhouten woont een oudere vrouw die bij tijd en wijle verward is. Soms raakt zij wanneer zij zich buitenshuis begeeft gedesoriënteerd en heeft zij niet direct meer de route naar haar huis paraat. In de gemeenschap is dat niet opgemerkt gebleven. Mensen houden deze oudere nu wat in de gaten en wanneer dat nodig lijkt, wijzen zij haar de weg of brengen zij haar thuis."

Een andere informant geeft aan dat er bij een vrijwillige hulpdienst een zorgvraag van een oudere dame binnenkwam, die wel wat hulp kon gebruiken. Aanvankelijk is er hulp van buiten ingeschakeld, maar al snel kwam daar verandering in:

"Wij werden gebeld dat mevrouw niet langer hulp nodig had. Buurtgenoten hadden lucht gekregen van de hulpvraag en onderling heeft men een rooster gemaakt om haar bij te staan. Bij toerbeurt zorgt men voor haar en dat gaat ver. Zij is er zeker van dat zij veilig kan baden en er iedere morgen een ontbijtje klaar staat."

De hulp wordt primair door buurtgenoten verleend, veel mensen hebben ter plekke immers geen familie wonen en zijn evenmin lid van een plaatselijke kerk.

In Nunspeet ligt de zaak iets genuanceerder. In kerken en in buurtjes waar men lang bijeen woont, houdt men elkaar goed in de gaten.

"Wanneer mensen alleen komen te staan, zullen zij allereerst moeten kunnen rekenen op hulp van familie en buurtgenoten. In de informele sfeer heeft mijn vrouw jarenlang gezorgd voor een oudere achterbuurvrouw. Dat kan zolang het goed gaat. Uiteindelijk zal iedereen wanneer dat nodig is een beroep doen en kunnen doen op professionele zorg."

Een alleenstaande vrouw vertelt over haar ziekbed enige jaren geleden. Tijdens de ziekteperiode kwamen burens met regelmaat langs en op het moment dat de informant 's nachts, in de buurt onopgemerkt, naar het ziekenhuis is vervoerd werd haar afwezigheid de volgende morgen direct opgemerkt op basis van gordijnen die gesloten bleven.

Binnen kerken waar regelmatige kerkgang en vaste zitplaatsen gebruik zijn, valt afwezigheid op. Wanneer er eenmalig een lege plek is bij een middagdienst neemt men dat voor wat het is, maar blijft een plek enkele diensten achtereen leeg, of ontbreekt iemand op de wekelijkse leeskring, dan neemt men contact op met diegene die wegbleef. Of spreekt men daar bij de eerste gelegenheid de man, vrouw of kinderen van de afwezige op aan.

Toch kan ook in Nunspeet een medewerker van de GGD de eerste zijn, die bij mensen die hulpbehoevend zijn, aanklopt. De samenleving is iets anoniemer en afstandelijker dan in de kleine kernen. Bij een oplopende huurachterstand (vanaf 2 maanden) geeft de woningbouwvereniging bij de huurder aan dat zij een professional van de GGD zullen sturen om eens poolshoogte te nemen. Vaak blijkt dan dat mensen financieel kwetsbaar zijn doordat zij onvoldoende grip op hun verplichtingen hebben en onvoldoende weten van mogelijkheden om hun situatie te verbeteren. Voor het op de rit krijgen van hun financiën kunnen zij begeleiding krijgen, maar vaak zijn ook voorzieningen onbekend waarop zij recht (kunnen) hebben zoals bijvoorbeeld bijzondere bijstand, kwijtschelding van gemeentelijke belastingen en waterschapslasten.

"Indien problemen met huurders zich herhalen schakelen wij desnoods bemoeizorg in."

Een andere informant, die in tegenstelling tot veel van zijn buurtgenoten niet kerkelijk meelevend is, schetst de afstand tot buurtgenoten als volgt:

"In de straat groeten we elkaar, maar verder hebben we geen contact: iedereen is op zichzelf. Ik heb bijvoorbeeld geen idee hoeveel kinderen mijn burens en achterburens inmiddels hebben. We spreken elkaar wel aan als we last van elkaar ondervinden. Ik hoor van hen als mijn klassieke muziek op een zomersondag te luid klinkt en zij horen van mij als er op zaterdagmorgen voor dag en dauw blad wordt

geblazen. Toch voelde ik me wat gegeneerd toen er op een zondagmiddag bij de burens een lijkwagen voorreed. Ik wist dat de buurman wel eens hartklachten had en ik bedacht dat hij wellicht was overleden zonder dat ik iets van verslechtering van zijn gezondheidssituatie af wist."

Een gepensioneerde die werkte in de psychiatrie en crisisopvang vindt dat de mogelijkheden van psychiatrische patiënten, maar ook mensen met een verstandelijke beperking ernstig worden overschat. In Nunspeet wonen een aantal ex-psychiatrisch patiënten in een tussenvoorziening en licht verstandelijk gehandicapten wonen voor een deel zelfstandig.

"Beide groepen kunnen naar mijn mening geen daadwerkelijke contacten in hun directe leefomgeving opbouwen. Ander gedrag wordt door buurtgenoten als storend ervaren. Mensen gaan beleefd, maar afstandelijk om met de bijzondere buurtgenoten. Deze mensen behoren wel tot de lokale samenleving, maar maken er geen deel van uit."

Dit merken zij juist indien ze wel wat informele zorg zouden kunnen gebruiken: ze staan dan letterlijk en figuurlijk alleen in hun buurt.

AFNEMENDE VEERKRACHT

De veerkracht van de samenleving neemt naar mening van enkele informanten de laatste jaren af. Zo meldt de informant van de woningbouwvereniging:

"In de kleinere kernen is absoluut sprake van sociale controle en sociale samenhang. In de grotere kern, Nunspeet, is er sprake van individualisering binnen de samenleving en afname van tolerantie. Mensen doen bij geringe moeilijkheden al een beroep op Omnia Wonen, terwijl zij door zelf een vraag te stellen aan burens problemen kunnen voorkomen of oplossen. Het kan gaan om een auto van burens die voor de deur wordt geparkeerd of blad dat niet wordt opgeruimd."

Een politiemans vult, in een ander gesprek, haast naadloos aan:

"Indien mensen in hun buurt denken overlast te ondervinden van rondhangende jongeren of mensen die zich vreemd gedragen bellen zij met de politie. In Nunspeet denken mensen al snel dat er dreiging uitgaat van jongens van buitenlandse afkomst in de openbare ruimte. Maar neem nu het trapveldje bij de Troelstrastraat. In de buurt wonen Afghaanse jongens die elkaar opzoeken om een balletje te trappen. Soms wordt dat gemeld, terwijl autochtone jongeren die bij de skateboardbaan rondhangen misschien wel lastiger zijn, maar van wie niemand dreiging of overlast ervaart. Mensen durven jongeren vanaf een jaar of veertien sowieso veel minder dan vroeger aan te spreken op hun gedrag. Ouders lijken minder grip op hun kinderen te hebben en de invloed van kerken neemt af. Maar vaak is er niet van veel meer sprake dan dat jongeren elkaar buiten ontmoeten. Ouderen doen dat ook, maar de mannen die elkaar dagelijks ontmoeten en staan te praten bij de Super de Boer, Rabobank of het VVV-kantoor noemen we geen hangouders en niemand heeft last van hen."

Mensen die in hun omgeving echt last veroorzaken zijn bij de politie wel bekend. Vaak hebben zij verschillende problemen: middelengebruik, schulden en/ of psychische problemen. Sommigen zijn kind aan huis bij het politiebureau. Soms lijkt een gedwongen opname op zijn plek, maar vaak kalmeert iemand in de tijd dat hij/ zij op het politiebureau moet wachten op een forensisch deskundige die over de opname beslist en dan kan diegene weer naar huis."

JONGEREN

Wat betreft jongeren die last of overlast zouden veroorzaken lopen de meningen sterk uiteen. Onder verwijzing naar het samenscholingsverbod bij het Oranjepark brengen informanten het thema 'hangjongeren' ook te berde in dit onderzoek. Kijkend naar informanten blijken diegenen die zich qua leeftijd of interesse het meest op afstand van (geseculariseerde) jongeren bevinden frequent hangjongeren te rapporteren en locaties te noemen waar zij zich zouden bevinden. In het onderzoek zijn ook jongeren bevraagd op dit thema. Slechts een drietal van hen geeft aan dat er 's avonds wel groepjes jongeren bij het NS station en het Transferium rondhangen. Geconfronteerd met de mededeling van een volwassen informant dat er bij de skateboardbaan jongeren te vinden zijn, leidt bij een van hen tot de verzuchting:

"Ja zeg, de enige functie van die plek is ervoor te zorgen dat er jongeren gaan rondhangen. Of ze overlast veroorzaken weet ik niet, aangezien ik niet met skaters omga. Vroeger ging ik wel naar het Oranjepark, maar sinds het samenscholingsverbod is geweest is het daar erg stil gebleven."

Een informant van straathoekwerk meldt:

"Burgers zien tegenwoordig snel ergens 'overlast' in. Tolerantie lijkt minder en samenleven moeilijker te worden. Straathoekwerk richt zich op jongeren waarvan moeilijkheden tot uiting komen in spijbelen,

middelengebruik, huisvestingsproblemen, schulden, relatieproblemen, verwaarlozing, aanraking met justitie of psychiatrie. Hot item is het middelengebruik."

Het straathoekwerk is preventief van aard. Jongeren die zich op rare tijden op straat vertonen of anderszins in het straatbeeld opvallen, worden door de straathoekwerkers aangesproken. Kijkend naar jongeren werken verschillende professionele partijen met elkaar samen: het sociaal-cultureel jeugdwerk, straathoekwerk, jeugdzorg, maatschappelijk werk, verslavingszorg en politie. Een politieman geeft aan:

"Gezamenlijk hebben we de groep jongeren die in de risicozone verkeren absoluut in beeld."

En een jeugdwerker:

"Allochtone jongens zijn in het sociaal-cultureel jeugdwerk meer dan proportioneel aanwezig, maar in de samenleving leveren zij niet echt noemenswaardig moeilijkheden op. Van de jongeren die bij het multidisciplinaire team in beeld zijn is zeker 90% van autochtone afkomst."

Opvallend in dit onderzoek is dat geen van de volwassen informanten melding maakt van het informeel omzien naar jongeren. Ligt dit dan helemaal in handen van professionals?

OUDEREN

Binnen de gemeenschap dragen mensen nog actief zorg voor hun eigen ouders en ouderen in hun buurt. In de ouderenzorg prijzen informanten de beide welzijnsorganisaties voor ouderen, de preventieve huisbezoeken bij de groep 75+ ers en de Oranjarahof in Elspeet. Stichting Welzijn Ouderen Nunspeet (SWON) en Het Venster bieden ontspannende activiteiten aan op verschillende locaties in de gemeenschap. De twee telefonische hulpdiensten kunnen voor klusjes nog steeds voldoende vrijwilligers vinden, maar de groep die diensten verleent, vergrijsst:

"De meeste hulpvragers zijn boven de zeventig jaar en de meeste hulpverleners zijn inmiddels 50+. Het is zorgelijk dat er weinig aanwas is van jongere vrijwilligers, want we verlenen meer dan 2000 keer per jaar hulp. We zullen het moeten hebben van vrouwen met schoolgaande kinderen, maar die kiezen tegenwoordig steeds vaker voor betaald werk in plaats van vrijwilligerswerk."

Gericht op zwakkere ouderen biedt men personenalarmering, oppasservice voor chronisch zieken en terminale thuiszorg aan. In de strijd tegen vereenzaming van ouderen heeft Het Venster op projectbasis gewerkt met Sociale Netwerk Ondersteuning voor Ouderen, hetgeen succesvol bleek. Bij welzijnsorganisaties, maar ook in de volwasseneneducatie is er aandacht voor mensen die mantelzorg verlenen. De informanten van de verschillende organisaties merken daarover op:

"Het zorgen voor ouders kan in psychosociaal opzicht mensen erg belasten. Eens per twee weken hebben wij daarom een inlooppmiddag voor mantelzorgers. Zij kunnen dan anderen die mantelzorg verlenen ontmoeten en groepsgewijs of individueel informatie, hulp en begeleiding krijgen."

"In Nunspeet hebben mantelzorgers lang het idee gehad dat zorg op je pad komt en je het hebt te dragen. Wij proberen ook voor hen een trefpunt te zijn en in educatieve zin ondersteuning te bieden. We ontmoeten mensen die mantelzorg doen, maar onder hen treffen we geen allochtone Nunspeeters."

In Vierhouten wordt door mensen uit de Dorpsgemeenschap gezocht naar mogelijkheden om de ouder wordende Vierhouters ter plekke ook van professionele zorg te voorzien.

"Er wonen nu 118 mensen ouder dan 65 jaar in Vierhouten en van hen zijn er 70 boven de 75 jaar en het ligt in de lijn van de verwachting dat deze mensen in toenemende mate zorg nodig zullen hebben."

Een initiatiefgroep is in gesprek met verschillende organisaties over de realisatie van een kleinschalige woonvorm voor ouderen.

Informanten in de professionele zorg lijken weinig zicht te hebben op zorgvragen van allochtone ouderen, die ook in Nunspeet aanwezig zijn. In de jaren zeventig zijn er vanuit Marokko en Turkije gastarbeiders gekomen. Uit informatie van huisartsen blijkt dat deze gastarbeiders inmiddels veelal de zeventig zijn gepasseerd. Een enkele huisarts die zijn gegevens daarop raadpleegde, constateerde dat bij oudere allochtonen uit zijn praktijk kinderen (zijn blijven) inwonen. Zijn verwachting is dat deze kinderen wel zullen inspelen op de zorgbehoeften van hun ouders (maar dit is niet onderzocht). Inwoners uit de kern Nunspeet kunnen slechts gissen naar wie (oudere) allochtonen hulp aanbiedt als zij alleen komen te staan en ziek worden. Er wordt gedacht dat hun kinderen wel voor hen zullen zorgen. Ervaring met zelf omzien naar buurtgenoten van buitenlandse afkomst heeft niemand.

Samenvatting: 'Omzien naar elkaar (over informele zorg)'

De onderzoeksvraag die in deze paragraaf werd beantwoord is: *Wie ziet naar wie om waar het gaat om (informele) zorg en welzijn?*

In de vier kernen van de gemeente Nunspeet kijken mensen naar elkaar om, al is in de kern Nunspeet de gemeenschap minder hecht en meer individualistisch dan de kernen Hulshorst, Elspeet en Vierhouten. De veerkracht van de samenleving lijkt minder te worden: moeilijkheden die informeel kunnen worden opgelost, verworden tot problemen die in toenemende mate worden doorgespeeld naar professionals in het veld. Wanneer men bij een bepaalde kerk hoort, is men enerzijds minder snel verstoken van zorg en aandacht dan wanneer men niet-kerkelijk of andersdenkend is. Anderzijds kan een gesloten kerkelijke kring mensen juist kwetsbaar maken, omdat zij eenzijdige contacten opbouwen en niet geacht worden zich breder te oriënteren. Risicjongeren (qua gedrag en middelengebruik) zijn in beeld bij tal van spelers binnen Nunspeet. Informeel lijkt minder aandacht voor jongeren te bestaan.

Ouderen worden met informele zorg omringd door verwanten. Welzijnsorganisaties voor ouderen bieden activiteiten en ondersteuning en verrichten preventief onderzoek bij inwoners boven de 75 jaar oud.

Allochtonen in het algemeen en allochtone ouderen in het bijzonder zijn niet goed in beeld; het vermoeden bestaat dat zij een beroep doen op verwanten voor informele zorg.

Of en de wijze waarop mensen gezamenlijk arrangementen creëren voor zorg en/ of welzijn in de leefomgeving zegt iets over de draagkracht van en draaglast voor het maatschappelijk middenveld – de civil society – ter plekke.

3.4 Het gewone bijzonder

In Nunspeet zelf wonen circa 150 mensen met een verstandelijke beperking in appartementencomplexen. Tussen Nunspeet en Elspeet (Halfweg) is een intramurale voorziening voor ruim 60 cliënten (met veelal een dubbele handicap en grote zorgbehoefte). Tot slot krijgen ruim 20 zelfstandig wonende licht verstandelijk gehandicapten (LVG) ambulante begeleiding. Onder hen zijn 4 echtparen.

Het concept van gezinsvervangende huizen is verlaten – mensen werden daarin 'gedwongen' met andere samen te wonen die zij niet zelf hadden gekozen. In de appartementencomplexen heeft iedere bewoner een individueel appartement, maar er zijn ook gezamenlijke voorzieningen zoals een ontmoetingsruimte.

In Nunspeet zijn mensen met een verstandelijke beperking bekend in het straatbeeld. De vestiging van Philadelphia (hoofdkantoor en voorzieningen) is daar debet aan. In Elspeet heeft 's Heeren Loo twee huizen. In dit onderzoek komt de positie van zelfstandig wonende licht verstandelijk gehandicapten specifiek aan de orde in gesprekken, omdat het vermoeden bestaat dat zij wel in Nunspeet wonen, maar niet goed (kunnen) participeren en een sociaal vangnet moeten ontberen. Een inwoner van Nunspeet meldt:

"Voor mensen met een verstandelijke beperking lijkt helemaal zelfstandig wonen (in de wijk) mij moeilijk. Ik zie bijvoorbeeld een mij bekende vrouw op ongebruikelijke tijden door Nunspeet fietsen ... met de ziel onder de arm. Professionals vertrouwen op vrijwilligheid voor de contacten en activiteiten in de woonomgeving. Daarover is onvoldoende nagedacht. Mensen met een verstandelijke beperking kunnen een zware claim leggen op mensen met wie zij in contact komen. Eén keer een kop thee aanbieden, betekent voor de meeste mensen niet dat zij vervolgens iedere dag dezelfde gastvrijheid vanzelfsprekend vinden. De buurtgenoot met een verstandelijke beperking kan daarvan wél uitgaan. Bovendien is het moeilijk voor mensen met een verstandelijke beperking om in te schatten wanneer zij de begeleiding 'op afroep' moeten inschakelen."

De informant geeft een voorbeeld van een zelfstandig wonend echtpaar die naar zijn mening te weinig een beroep doet op de beschikbare zorg, waardoor de woonomgeving 'niet zo schoon meer is'. Ook door professionals wordt onderkend dat het formuleren van zorgvragen door mensen met een beperking niet altijd optimaal verloopt. Van mensen met een lichte verstandelijke beperking wordt tegenwoordig verwacht dat zij zelf hun indicatie aanvragen. Dat is voor het verkrijgen van professionele begeleiding en ondersteuning een eerste hindernis.

"Licht verstandelijk gehandicapten zijn niet altijd in staat om zelf te signaleren dat zij een hulpvraag hebben en kunnen die ook niet altijd formuleren, laat staan stellen. Vaak worden zij overschat. Onlangs hebben mensen van de Gemeente Nunspeet dat ook mogen ervaren, toen zij voor deze groep voorlichtingsavonden organiseerden over het WMO loket. De mensen worden vaak ver overschat."

Doordat zelfstandig wonende mensen met een beperking niet altijd bekend zijn bij professionals (geen cliënt zijn) of slechts beperkt begeleiding krijgen, kunnen problemen, met buurtgenoten bijvoorbeeld lang blijven sluimeren. Soms komen die pas aan het licht wanneer een conflict escaleert. Een begeleider vertelt:

"Er woont in Nunspeet een licht verstandelijk gehandicapte man zelfstandig, die tevens een stoornis heeft in het autismespectrum. Hij is zeer gevoelig voor geluid. Uiteindelijk zijn wij erbij geroepen, omdat hij en zijn burens een enorm conflict kregen. Toen bleek ons dat zijn allochtone burens naar aanleiding van zijn klachten over geluidsoverlast hun huis inmiddels zo hadden ingericht dat er geen kinderkamer meer aan zijn woning grensde. De mensen liepen op kousenvoeten, spraken fluisterend en ze hadden bij iedere tussendeur matjes gelegd, zodat de deuren niet dichtgeslagen zouden kunnen worden. De man bleef echter geluidshinder ervaren en hij uitte zijn ergernis uiteindelijk door zijn burens te bestoken met briefjes waarin hij hen opriep terug te keren naar hun land van herkomst."

Professionals zijn het erover eens dat begeleiding tekort kan schieten, indien die slechts bestaat uit een paar uur begeleiding per week. Burens zouden bijvoorbeeld gebaat zijn bij wat meer informatie over de omgang met licht verstandelijk gehandicapten. Wie met een vraag zit omtrent de cliënt moet nu soms zelf uitvinden of de bijzondere buur professioneel wordt begeleid. Dit leidt ertoe dat mensen op goed geluk vragen stellen aan diegene die ze met regelmaat bij de verstandelijk beperkte buurtgenoot zien binnengaan, in de veronderstelling dat de regelmatige bezoeker een hulpverlener is.

"Indien mensen in de buurt waar onze cliënten wonen meer informatie zouden hebben van de aard van verstandelijke beperkingen, hechtingsproblemen of aan autisme verwante gedragsstoornissen zou het samenleven met de bijzondere buurtbewoner gewoner kunnen worden. Omdat er dan een basis is om elkaar te kunnen begrijpen."

Het probleem ligt er echter in dat een zorgverlenende instantie verhindert om 'zomaar' informatie te verstrekken aan mensen in de leefomgeving van de bijzondere buurtgenoot.

Het participeren in de woonomgeving – buurtbewoner onder de buurtbewoners zijn – is zeker moeilijk voor zwaar of meervoudig gehandicapten. Een jongere die vlakbij de Philadelphia-voorziening 'Halfweg' woont doet een beschrijving van haar buurt:

"De wijk bestaat uit zeven huizen er staat nog een huis vlakbij, dat is een groepje huizen dat bij elkaar hoort. Daarachter bevindt zich een deel van Philadelphia, een centrum voor verstandelijk gehandicapten. Philadelphia reken ik niet tot de wijk, het centrum bevindt zich er alleen in. Aan de andere kant van de weg staan twee huizen en het Tilcentrum, dat hoort ook bij elkaar. Even verder staan nog voormalige officierwoningen, het voormalig PMT is nu Centrum de Ruimte. Deze huizen vormen ook een groepje. Dit is mijn buurt. Omdat we met zo weinig zijn, ben je erg op elkaar aangewezen. (...) De weinige mensen die bij elkaar wonen kunnen goed met elkaar overweg. Het zijn allemaal heel gezellige burens."

Hierna geeft zij een beschrijving van de onderlinge contacten, de buurt'evenementen' en het elkaar onderling behulpzaam zijn.

In het onderzoek vertellen uitsluitend professionals over zorg aan deze inwoners van Nunspeet. Van de mensen die in één van de vier kernen wonen, heeft niemand één voorbeeld gegeven van het informeel omzien naar mensen met een verstandelijke beperking. Van informele sociale contacten lijkt geen sprake te zijn, van georganiseerde contacten wel: een enkele kerk heeft voor het bezoek aan deze mensen een ouderling aangesteld en er zijn vrijwilligers actief in zorgvoorzieningen zoals in Elspeet.

Mensen met een verstandelijke beperking doen in Elspeet mee binnen de bestaande verenigingen en clubs:

"De bewoners van De Bosrand en de Feytahof gaan naar de gymclub, de fanfare en nemen deel aan voetbaltraining ... rond de bewoners is een groeiende groep vrijwilligers actief. Zij maken het mogelijk dat de bewoners fietsen, wandelen, de Bijbelclub en kerk bezoeken."

In Nunspeet blijkt het minder gemakkelijk te zijn om daarin mee te doen. Een begeleider merkt op: *"Het tempo in reguliere verbanden ligt vaak veel te hoog. Of het nu gaat om sporten, muziek maken of een Bijbelclub. In Nunspeet is er speciaal voor onze doelgroep ook G-voetbal, zij kunnen hun deuntje*

meespelen in het gehandicaptenorkest en op zaterdagmorgen gezamenlijk zwemmen. De mensen met een beperking blijken zich hier toch veel meer thuis te voelen dan wanneer zij mee moeten doen in de reguliere verbanden."

Landstede heeft ook aparte programma's voor de licht verstandelijk gehandicapten. Landstede Educatief biedt cursussen aan, Landstede Welzijn een recreatieprogramma op de dinsdagavond.

In algemene zin kan worden gesteld dat de mensen met een lichte verstandelijke handicap minder gemakkelijk participeren in de samenleving. In de wijken hebben zij weinig sociale contacten, hun informele netwerk voor zorg en welzijn beperkt zich veelal tot in de nabijheid wonende familie of een enkele keer tot leden van de eigen kerk.

Samenvatting: 'Het gewone bijzonder (over mensen met een verstandelijke beperking)'

In deze paragraaf is stilgestaan bij de bijzondere positie van zelfstandig wonende mensen met een verstandelijke beperking.

Mensen met een lichte verstandelijke handicap die zelfstandig in wijken wonen, worden niet altijd als zodanig (h)erkend. Het is voor hen moeilijk om de eigen zorgvraag tijdig te signaleren. Het zelf (tijdig, juist en volledig) aanvragen van een indicatie voor ambulante begeleiding of ondersteuning is problematisch. De mensen met een beperking die zelfstandig wonen bevinden zich wel in buurten, maar maken er in de zin van sociale netwerken vaak geen deel van uit. De informele sociale contacten die zij onderhouden zijn schaars en eenzijdig (familie en eventuele begeleiders). In de kleinere kernen kunnen zij deelnemen in activiteiten van reguliere verenigingen en clubs, in de grotere kern van Nunspeet vallen zij eerder terug op activiteiten die speciaal voor hen worden aangeboden.

De kwetsbaarheden van mensen met een verstandelijke beperking worden duidelijker: met name op het gebied van het opbouwen van een sociaal netwerk zijn er tekorten. Dit vertaalt zich in een kwetsbaar vangnet voor informele zorg.

Hoofdstuk 4 Verklarende analyse

In dit hoofdstuk staat te lezen wat op basis van de bevindingen op te merken is over de sociale samenhang in de vier kernen van Nunspeet. Daarbij worden de onderzoeksgegevens uit hoofdstuk 3 in relatie gebracht met de begrippen en theoretische noties uit hoofdstuk 2.

Eerst volgt een beschrijving van de samenleving in zijn geheel (4.1), vervolgens wordt stilgestaan bij kwetsbare (4.2) en redelijk 'onzichtbare' groepen (4.3) daarbinnen.

4.1 Algemeen

In deze paragraaf wordt de schets van de samenleving in het geheel in relatie gebracht met theoretische begrippen zoals binding, overbrugging, kwaliteit van relaties en civil society.

VERBINDING

Uit de interviews komt naar voren dat de samenleving in Nunspeet verdeeld is in verschillende groepen. Zo worden onderscheiden oorspronkelijke bewoners versus import, leden van orthodoxe protestants-christelijke kerken versus niet- en anders-gelovigen. Inwoners geven er de voorkeur aan te verkeren in eigen kring. Zo zullen mensen van een orthodox-bevindelijke kerkelijke gemeente (bijvoorbeeld de Gereformeerde Gemeente) met name hun contacten hebben met mensen en actief zijn binnen de eigen kerkelijke kring. Hetzelfde kan overigens gelden voor mensen die uitsluitend contacten onderhouden in de kring van 'oorspronkelijke bevolking', 'Ahmadiyya' en dergelijke.

De sociale bindingen binnen de 'eigen kring' zijn hecht: er is duidelijk sprake van 'bonding'. Mensen aanvaarden de verbanden waarvan zij deel uitmaken als een natuurlijk gegeven, een vanzelfsprekendheid. Men kan er niet aan ontsnappen (zelfs als men dat zou willen). De kwaliteit van de relaties is optimaal: men ontmoet elkaar, kent elkaar, deelt waarden en normen, verleent onderlinge hulp en werkt samen aan het realiseren van doelen. De groepen zijn redelijk homogeen van karakter. In de kern Vierhouten hebben inwoners onderling ook hechte bindingen en onderhouden zij relaties van hoge kwaliteit. In de overige kernen (Nunspeet, Elspeet en Hulshorst) valt op dat de bindingen van inwoners die getypeerd worden als import aanmerkelijk minder sterk zijn. Men ontmoet elkaar hooguit rond gezamenlijke interesses of belangen en dat brengt ons bij het begrip overbrugging.

OVERBRUGGING

De banden tussen leden van protestantse kerken met open en weinig orthodox karakter en de katholieke parochianen zijn eerder te typeren met de term overbrugging dan samenbinding. De kerken bieden ruimte aan een heterogeen gezelschap en in die zin overbrugt men verschillen in eigen kring, maar ook vanuit de eigen kring. In interkerkelijk overleg, interculturele contacten en activiteiten ten behoeve van de nabije en verre naaste legt men bruggen tussen de eigen (kerkelijke) organisatie en andere groeperingen. Maar er zijn binnen de samenleving ook informele en formele verbanden, verenigingen en clubs die zich kenmerken door overbruggend kapitaal. In zowel Elspeet als Vierhouten zijn hiervan sterke voorbeelden te vinden. Ter verduidelijking geef ik er drie. Binnen Elspeet maakt Dorpsvereniging Elspeet zich hard voor de belangen van alle inwoners van de kern. In het bestuur van de vereniging zijn mannen en vrouwen voor het gezamenlijk belang actief en hun kerkelijke achtergrond doet er feitelijk niet toe. Het bestuur probeert niet alles zelf te doen, maar juist specialisten die er binnen de kern wonen in te schakelen voor activiteiten. Zo wordt het thema 'behoud goed openbaar vervoer' op verzoek van de Dorpsvereniging opgepakt door een dorpsgenoot die de vervoerssector van binnenuit kent. Maar ook het werken aan een goede invulling van het Kulturhus, met organisaties van verschillend pluimage geeft aan hoe sterk de overbruggende kracht van de Dorpsvereniging is. Als tweede voorbeeld van overbruggend kapitaal mag wel gelden de herbouw van de Peuterspeelzaal Klein Duimpje. Op 3 augustus 2007 heeft bij schilderswerkzaamheden het dak van de peuterspeelzaal vlam gevat. De schade was aanzienlijk en er was geen opstalverzekering. De leiding van Klein Duimpje heeft een oproep gedaan binnen de gemeenschap om de helpende hand te reiken. De eigenaar van het pand bekostigde bouwmaterialen, plaatselijke ondernemers leverden een bijdrage in de vorm van sponsoring en vele mannen en vrouwen uit de gemeenschap staken

letterlijk de handen uit de mouwen. Op 30 augustus kon het pand fris en feestelijk worden heropend.

In Vierhouten bundelt de Dorpsgemeenschap krachten waar het gaat om ouderenzorg. Inwoners ontmoeten elkaar, kennen elkaar en verlenen onderling hulp. Kijkend naar ouderen gaat het niet alleen om mantelzorg, maar nu ook over het realiseren van een kleinschalige woonvoorziening. Inwoners van Vierhouten nemen het voortouw, oriënteren zich op voorzieningen in den lande en zitten nu aan tafel met SWON, de Ittmanshof, Omnia Wonen en het College van Burgemeester en Wethouders.

In Nunspeet zijn eveneens voorbeelden van overbrugging te zien, kijkend naar bijvoorbeeld de oprichting van een diaconaal platform, het functioneren van Vluchtelingenwerk en het gezamenlijk optrekken van SWON en Het Venster waar het gaat om preventieve huisbezoeken bij mensen van 75 jaar en ouder. In Hulshorst is het moeilijker gebleken om voorbeelden te vinden. Bindingen – met name tussen de autochtone bevolking, ofwel iedere familie die langer dan één generatie op loopafstand van de molen woont - zijn sterker dan overbruggingen.

Wanneer de samenbindende en overbruggende kwaliteiten nader worden bekeken, lijkt het er sterk op dat wanneer de behoefte aan relaties binnen de eigen groep kunnen worden bevredigd niet naar 'buiten' gekeken wordt. Wanneer iemand in de eigen kring mensen ontmoet, hen beter leert kennen en tot samenwerking komt, ontstaan ook wederzijdse hulprelaties. De kwaliteit van relaties in eigen kring is zo goed dat er geen prikkel vanuit gaat om relaties te leggen buiten eigen kring. In sommige kerkelijke gemeenschappen worden de grenzen van de groep bovendien sterk bewaakt, wat grensverkeer minder goed mogelijk maakt.

In een civil society is er sprake van groepen die zich op basis van vrijwilligheid organiseren en waarin (zorg)verbanden worden opgezet en er een divers, geschakeerd maatschappelijk middenveld ontstaat. Burgers worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om de kwaliteit van de samenleving te onderhouden en te bewaken. Kijkend naar de sterke bindingen die men heeft in 'eigen kring' en het geringe overbruggende kapitaal kan geconstateerd worden dat de civil society in Nunspeet, maar ook in zekere zin in Hulshorst fragiel is. Kijkend naar de andere kleinere gemeenschappen (Elspeet en Vierhouten) is gezamenlijk optreden noodzaak geworden om een minimaal voorzieningenniveau voor de inwoners te waarborgen (denk aan voldoende openbaar vervoer). Daar pakken burgers wél gezamenlijk sociale verantwoordelijkheden lokale verbanden op, zoals mag blijken uit de activiteiten van de Dorpsvereniging Elspeet en Dorpsgemeenschap Vierhouten. Hier lijkt op te gaan dat nood wetten breekt en grensoverschrijdende kwaliteiten in de gemeenschap losmaakt. In Nunspeet bestaan geen krachtige verbanden in het maatschappelijk middenveld. In Hulshorst functioneert de Dorpsvereniging suboptimaal – er worden geen doelen nagestreefd noch gerealiseerd die de samenleving (veer-) krachtiger maken. In de kern Nunspeet ontbreken buurt- of wijkverenigingen die (gaan) functioneren als sparring partner van de overheid al krijgt het diaconaal platform waarin verschillende kerken samenwerken voorzichtig vorm. Het potentieel van de civil society is tot nu met name een verborgen kracht.

Samenvatting: 'Samenleven in de Gemeente Nunspeet'

De bindingen die mensen onderhouden binnen wat zij noemen de 'eigen kring' zijn sterk en van hoge kwaliteit. Wie zijn plek heeft binnen zo'n kring van de oorspronkelijke bevolking of kerk zal niet snel de grenzen van zijn groep overschrijden en verschillen naar anderen (groeperingen) in de samenleving overbruggen. Juist overbruggende capaciteiten zijn nodig voor het creëren van een civil society, waarin burgers zich verantwoordelijk weten voor het onderhouden en bewaken van de kwaliteit van het samenleven.

4.2 Kwetsbaar

Kijkend naar sociale participatie (in al haar verschijningsvormen) en tekorten op sociaal-cultureel gebied en in het economisch-structurele domein zijn er patronen te ontwaren, waardoor duidelijker wordt wie in de samenleving kwetsbaar is. Hierna beschrijven we verschillende groepen in hun kwetsbaarheid.

Bij de beschrijving van begrippen (hoofdstuk 2) hebben we als kwetsbaar beschreven groepen die tekorten ondervinden op sociaal cultureel gebied (sociale integratie/ normatieve integratie) of de economisch structurele dimensie (materiële deprivatie, onvoldoende toegang tot social rights). Op basis van het voorgaande, maar ook door daarnaar te informeren bij de deelnemers aan dit onderzoek is het mogelijk de volgende kwetsbare groepen te beschrijven.

JEUGD EN GEZIN

Uit gesprekken met inwoners van de kern Nunspeet, maar zeker ook uit de mond van professionals is opgetekend dat jongeren kwetsbaar kunnen zijn. Met name gaat het in deze gemeente om jongeren die opgroeien in gesloten culturele subsystemen binnen de samenleving en jongeren uit gebroken gezinnen.

Binnen de kernen Elspeet en Nunspeet kenmerken orthodox bevindelijke kerkelijke gemeenten zich als hechte, zorgzame, min of meer naar binnen gekeerde gemeenschappen. Men deelt waarden (De Schrift als leidraad voor heel het leven) en normen (van waarden afgeleide gedragsregels). Deze kerkelijke gemeenschappen worden ook wel 'gulzig' genoemd. Men consumeert veel van de tijd en aandacht van de leden: met de kerkgang, catechese, verenigingen, leeskringen, vervulling van kerkelijke ambten, onderlinge contacten en mantelzorg. De groep richt zich op onderlinge contacten en is bovendien vanuit de leer in het leven wereldmijdend (wat niet hoeft in te houden dat men wereldvreemd is). Men zoekt eenvoudig geen contact met anderen dan geloofsgenoten binnen het eigen kerkgenootschap. In een sinds de jaren zeventig ontstane minizuul organiseert men veel voor de eigen leden; er is reformatorisch basis- en voorgezet onderwijs, er zijn identiteitsgebonden verzekeringen, er is hulpverlening (van kraamhulp tot terminale thuiszorg), één werkgevers- en werknemersvereniging en er zijn reformatorische media (radio-omroep, krant, internetpagina's). Binnen Nunspeet, Elspeet (en in mindere mate Hulshorst) is deze groep orthodox bevindelijke christenen te vinden in kerken als de Gereformeerde Gemeente, Gereformeerde Gemeente in Nederland, Christelijke Gereformeerde Kerk (Bewaar het Pand), Hersteld Hervormde Kerk en de Hervormde Kerk binnen de Protestantse Kerk Nederland (de Bonders). Binnen de gemeente Nunspeet zijn deze groepen rijk vertegenwoordigd. Met name jongeren uit deze kringen, die elders getypeerd zijn als behoudende bewakers¹⁵, zijn kwetsbaar om een aantal redenen. Zij beschikken veelal wel over voldoende informele sociale contacten (familie, vrienden), maar minder dan andere jongeren over diversiteit in contacten en zijn minder goed sociaal geïntegreerd waar het gaat om georganiseerde participatie (in de vorm van algemene jeugd- of sportverenigingen e.d.). Te sterke bonding kan versterkend werken op sociaal-culturele kenmerken en (latente) sociaalpsychologische problemen. Bovendien worden binnen de dominante, gesecculariseerde Nederlandse cultuur orthodoxe gelovigen gemarginaliseerd en gestigmatiseerd. Voor jongeren die deel uitmaken van een gesloten cultuur leidt dit tot een tekort op het gebied van cultureel/ normatieve integratie.

Reformatorische jongeren hebben dus te maken met tekorten op het gebied van organisatorische integratie, cultureel/ normatieve integratie en diversiteit aan contacten. Deze stapeling van factoren maken jongeren kwetsbaar in hun identiteitsontwikkeling, zelfvertrouwen en mogelijkheden om zich (als gelovigen) staande te houden zodra zij een zelfstandig bestaan willen opbouwen of gaan studeren. In het reformatorisch voortgezet onderwijs is hiervoor ook aandacht, onder andere binnen programma's als 'begeleide confrontatie'.

Andere jongeren zijn juist kwetsbaar omdat de informele sociale integratie niet goed verloopt. Deze jongeren kunnen zich niet verlaten op een stabiel (kern)gezin met een vader, moeder en eventuele broers of zussen. Al dan niet ten gevolge van schaarste aan financiële middelen (materiële deprivatie) is ook hun georganiseerde integratie niet sterk (zij nemen minder vaak deel in sportverenigingen). In gebroken gezinnen zijn de volwassenen maatschappelijk veelal goed geïntegreerd (vader en moeder zijn genoodzaakt beide betaald werk te verrichten), maar ook bij hen zijn de sociale contacten in familie en vriendenkring infrequent of kwetsbaar.

"Veel van deze jongeren hebben te maken met ruzies, echtscheiding, loyaliteitsconflicten, identiteitsproblemen en moeilijkheden om op school mee te komen."

¹⁵ Baars (2006) p. 144 – behoudende bewakers kenmerken zich als religieus orthodox. Zij communiceren zowel in kerkelijke kring als in het huisgezin weinig open over waarden en normen.

De ouder(s) zijn overdag relatief veel afwezig, de jongeren relatief vaak alleen. De socialisatie (het zich eigen maken van waarden en normen en daardoor opgaan in de samenleving), verloopt niet succesvol indien de opvoeder veelvuldig afwezig is.

"Jongeren uit eenoudergezinnen, waar de moeder werkt of de kinderen vrijlaat is het risico groter op overmatig gebruik van drank of drugs. Veel gebruikers die wij hier [in het open jongerenwerk] ontmoeten komen uit een problematische thuissituatie. De controle van ouders op kinderen neemt af."

"Jongens rond een jaar of vijftien die bij hun alleenstaande moeder wonen laten zich meer dan eens niets meer gezeggen. Ze hebben weinig contact met hun ouder en als zij aanwezig is vindt er geen wezenlijke communicatie plaats."

Er is sprake van onvoldoende sociale integratie, onvoldoende cultureel/ normatieve integratie en materiële deprivatie. Adolescenten uit deze groep blijken minder goed in staat te zijn om verantwoordelijkheid te gaan dragen voor een evenwichtig, zelfstandig leven.

MENSEN MET PSYCHISCHE EN PSYCHOSOCIALE PROBLEMATIEK

Mensen met een psychische of psychosociale problematiek en/ of een verslavingsprobleem worden door informanten ook als kwetsbaar omschreven. Zeker wanneer zij denken aan mensen wier psychische problemen (nog) niet zijn onderkend of waar het gaat om GGZ-cliënten, die in een tussenvoorziening wonen of zich weer zelfstandig hebben gevestigd. Hun gedrag is soms 'anders' dan wat binnen de samenleving 'normaal' wordt gevonden (cultureel/ normatieve participatie). Buurtgenoten gaan contacten dan wat uit de weg. Iemand die bijvoorbeeld dag- en nachtritme verwisselt, op tijden dat anderen slapen roept tegen maan, sterren en zichzelf, huis en haard verwaarloost, zal minder snel sociale contacten in zijn buurt kunnen opbouwen. En iemand met een verslavingsachtergrond zal in zijn sociale omgeving relatief vaak mensen met een identiek probleem opzoeken of tegenkomen. De bindingen die hij of zij aangaat zijn dan eenzijdig van karakter. Evenals voor mensen met een GGZ verleden die voornamelijk contact onderhouden met lotgenoten. Familierelaties en vriendschappen zijn soms problematisch. Doordat psychische of psychosociale problematiek mensen belemmert bij het vinden of behouden van betaald werk (maatschappelijke participatie) en middelengebruik ook nog geld vergt kan een zwakke financiële positie (financiële deprivatie) hun deel zijn, hetgeen een extra hindernis vormt om te gaan deelnemen in verenigingen, sportclubs en dergelijke (onvoldoende georganiseerde participatie). Naast alleenstaanden met deze problematiek zijn er mensen in (huwelijks-)relaties of binnen gezinsverband die psychische of psychosociale problemen hebben (ouders of kinderen). Daarmee kunnen zij veel vragen van hun huisgenoten en mantelzorgers.

Door de stapeling van kwetsbaarheid in sociale, maatschappelijke, cultureel/ normatieve integratie en materiële deprivatie raken mensen met psychische of psychosociale problematiek uitgesloten en zij ontberen vaak een informeel vangnet op het gebied van zorg en welzijn. Inwonende verwanten en partners van deze mensen hebben het niet altijd gemakkelijk. Uit het Rekenmodel Zorgvraag¹⁶ blijkt dat in de gemeente Nunspeet 886 mensen met een psychiatrische beperking wonen (GGZ-patiënten 3,3% van de bevolking) en dat het aantal de komende jaren licht zal groeien.

MENSEN MET EEN LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING

Voor de mensen met een lichte verstandelijke beperking maakt het allereerst uit of zij in hun eigenheid worden (h)erkend en bijvoorbeeld een beroep kunnen doen op of een indicatie krijgen voor ondersteuning of begeleiding. Het is voor deze mensen evenmin gemakkelijk om contacten in de buurt op te bouwen en te onderhouden, juist omdat zij net éven anders zijn dan hun buurtgenoten. Vaak zijn zij voor informele sociale contacten aangewezen op directe verwanten. Georganiseerde participatie in reguliere verenigingen of bij sportclubs is binnen de gemeenschap van Elspeet relatief makkelijker dan in de grotere kern Nunspeet. De contacten van licht verstandelijk gehandicapten zijn vaak eenzijdig. Deze mensen ontmoeten op het werk en in hun vrije tijd steeds dezelfde anderen. En af en toe komt er een professional aan de deur voor begeleiding.

Maatschappelijk zijn licht verstandelijk gehandicapten vaak wel geïntegreerd, in die zin dat zij hun dagbesteding hebben of aangepast werk (sociale werkvoorziening), maar in de zin dat zij als arbeidskrachten actief zijn bij de (lokale) overheid, in de zorg, het onderwijs of het bedrijfsleven zijn zij binnen de gemeente Nunspeet niet of nauwelijks geïntegreerd.

¹⁶ Gidz Rekenmodel Zorgvraag 13-9-2006

Er is sprake van een relatieve kwetsbaarheid waar het gaat om sociale en maatschappelijke participatie.

Uit het Rekenmodel Zorgvraag¹⁷ blijkt dat het aantal personen met een lichte verstandelijke beperking binnen de gemeente Nunspeet in de komende jaren stabiel zal blijven.

Samenvatting: 'Kwetsbaar'

Door de sterke bindingen in de samenleving is het mogelijk dat mensen die geen familie-, vrienden- of kerkelijke kring hebben waartoe zij behoren, in de gemeente Nunspeet tussen wal en schip vallen waar het gaat om informele zorg en welzijn.

Kwetsbaar zijn jongeren uit reformatorische kring en jongeren uit gebroken gezinnen, mensen met een psychische of psychosociale problematiek en zelfstandig wonende mensen met een verstandelijke beperking.

4.3 Minder goed zichtbaar

In de onderzoeksopdracht is ook gevraagd te kijken naar groepen die tot nu toe buiten beeld lijken te blijven: de 'onzichtbare' groepen. Dit zijn groepen waarvan men wéét dat zij deel uitmaken van de samenleving in Nunspeet, Vierhouten, Hulshorst en Elspeet, maar waarover verder weinig bekend is. In dit onderzoek zijn er drie groepen onderscheiden, met het risico dat onzichtbaar blijft waar mensen helemaal geen weet van hebben.

STILLE ARMOEDE

Héél af en toe krijgt iemand in de samenleving een signaal van stille of verborgen armoede. Diakenen van kerken ontmoeten mensen die méér dan tijdelijk financieel krap zitten. In ondernemerskringen kunnen mensen minder verdienen dan het sociaal aanvaardbare minimuminkomen en incidenteel blijken mensen zich niet te verzekeren tegen verzekerbare risico's of om principiële redenen geen gebruik te maken van sociale verzekeringen of sociale voorzieningen. Ook sportverenigingen, schoolartsen en medewerkers van de Gemeente Nunspeet krijgen wel signalen van armoede, waarbij diegenen die het betreft géén gebruik maken van het financiële vangnet van (bijzondere) bijstand en andere regelingen die voor iedereen in Nederland bestaan. Uit onderzoek van de Gemeente blijkt dat circa 6% van de inwoners zich tot de arme kant van Nunspeet mag rekenen¹⁸.

ALLOCHTONEN

Uit dit onderzoek blijkt dat mensen in de vier kernen nauwelijks over maar zeker niet met Nunspeters van allochtone afkomst spreken. Men groet elkaar wellicht op straat maar verder komt het niet. De vrijwilligers van Vluchtelingenwerk en de mensen die betrokken zijn bij Inburgeringcursussen vormen hierop een uitzondering, maar ook zij trekken na een vooraf bepaalde periode van begeleiding of educatie hun handen af van de allochtone nieuwkomers. Niemand in het onderzoek heeft contact met oudkomers. Kijkend naar mensen met Turkse afkomst uit Nunspeet bleek dat circa 20 van hen op regelmatige basis deelnemen aan activiteiten van de Turkse moskee in Harderwijk. De Marokkaanse moskee, wordt hoogstwaarschijnlijk eveneens door inwoners uit Nunspeet bezocht. En op de Islamitische basisschool in Harderwijk komen 10 (van de nu circa 100 leerlingen) uit Nunspeet.

In netwerken van onderlinge zorg zijn allochtonen niet opgenomen. Wel is duidelijk geworden dat de Turkse moskee de leden informatie geeft over mogelijkheden tot het arrangeren van formele zorg. Vluchtelingen worden één jaar begeleid door vrijwilligers van Vluchtelingenwerk. Daarna verdwijnen zij ook bij hen uit het zicht. In gesprekken te Nunspeet heeft niemand gerapporteerd informeel om te zien naar buurtgenoten van buitenlandse afkomst.

¹⁷ idem

¹⁸ Mondelinge informatie ambtenaar Gemeente Nunspeet

KERKVERLATER

Tot slot kan het zijn dat mensen die zich steeds verder verwijderen van een kerkgemeenschap waartoe zij behoorden, banden verliezen met de leden van de groep waarvan zij deel uitmaakten. De vraag is tot welke groep zij zich nog wel kunnen rekenen en wat er op de plek komt van de contacten die aan de kerk gerelateerd waren.

Samenvatting: 'Minder goed zichtbaar'

Minder zichtbare groepen bestaan uit mensen die in stilte armoede lijden, allochtone Nunspeters en kerkverlaters. Het vermoeden bestaat dat deze groepen behalve slecht zichtbaar ook kwetsbaar zijn, maar dit hebben we in dit onderzoek – door het ontbreken van informanten uit de groepen – niet kunnen vaststellen.

Hoofdstuk 5 Conclusies

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de vraag hoe de sociale samenhang binnen de gemeente Nunspeet gestalte krijgt. Dit hangt nauw samen met de sociale kwaliteit van de samenleving die kan worden omschreven als een sociale infrastructuur en fysieke leefomgeving die burgers in staat stelt verbindingen met elkaar aan te gaan en zo mede zorg te dragen voor elkaars welzijn. Vrijwel nergens in de gemeente Nunspeet is de sociale kwaliteit van de samenleving slecht te noemen. Wel kan de samenhang worden bevorderd, waardoor bepaalde groepen die nu buiten beeld dreigen te raken, door de burgers worden opgemerkt en opgenomen in informele zorgcircuits. Hierbij gaat het om groepen die kwetsbaar of minder goed zichtbaar zijn in de samenleving. Van sociale cohesie is sprake indien er in de samenleving sociale netwerken aanwezig zijn, die contacten met elkaar hebben en waarin wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid bestaan.¹⁹ De sociale netwerken bestaan in alle woonkernen van de gemeente Nunspeet, maar ze zijn niet overal even sterk of in staat onderling contacten te leggen en te onderhouden. Ook profiteren niet alle burgers in gelijke mate van de bestaande netwerken in de plaatselijke samenleving. Dit maken we expliciet aan de hand van de beantwoording van de vijf deelvragen uit dit onderzoek.

Kenmerken van de samenleving

De verschillende woonkernen van de gemeente Nunspeet hebben duidelijk een eigen karakter en verschillen onderling van elkaar. De woonkern Nunspeet vertoont de trekken van een dorp waar een deel van de autochtone bevolking zich mengt met groepen burgers die zich er in de loop van de afgelopen decennia van buitenaf gevestigd hebben. Inwoners met wortels buiten Nederland zijn voornamelijk hier woonachtig. Hulshorst heeft een eigen identiteit die sterk stoelt op de sterke verbanden van de oorspronkelijke bevolking – de bewoners van Onder de Bos nemen veelal een aparte positie in. De woonkernen Vierhouten en Elspeet hebben een ander karakter. Vierhouten is een dorp zonder veel autochtone bewoners en mist ook het duidelijk kerkelijk stempel dat de andere plaatsen kenmerkt. Elspeet is daarentegen een dorp met een bevindelijke protestants-christelijke identiteit, waar het kerkelijke leven sterk is en waar verschillende generaties van dezelfde familie in elkaars nabijheid wonen. Elspeet heeft een sterke lokale identiteit met een sterke binding van de bevolking aan deze lokale identiteit.

In termen van sociale samenhang zijn er ook verschillen tussen de woonkernen. In Elspeet is de sociale samenhang sterk. Weliswaar is er sprake van sterke verbindingen (bonding) in de milieus van kerk en familie en daarmee ook veel onderling hulpbetoon en solidariteit in eigen kring. Maar er is ook sprake van overbruggend kapitaal (bridging). De sterke lokale identiteit zorgt ervoor dat inwoners van Elspeet hun hulpbetoon ook uitstrekken naar elkaar. In Vierhouten zijn er weinig oorspronkelijke verbanden die voor sterke bonding kunnen zorgen. Maar dit betekent niet dat bewoners nauwelijks verbindingen hebben naar elkaar. In Vierhouten is er sprake van opvallend sterke bridging: burgers organiseren hun eigen solidariteit, ze zorgen ervoor dat ze elkaar ontmoeten en bijstaan als het nodig is. Deze vorm van gemeenschappelijkheid is gebaseerd op een vanzelfsprekende cultuur van burgerschap met veel wederkerige relaties.

Nemen we Nunspeet in ogenschouw dan is de sociale samenhang hier meer wisselend. De netwerken doortrekken niet de hele samenleving, maar raken steeds delen van de bevolking. Er is sprake van een cultuur van onderling hulpbetoon, gemeenschappelijkheid en sociaal vertrouwen in de diverse kerkelijke gemeenschappen van Nunspeet. De kerken zijn belangrijk als bolwerken van onderling hulpbetoon en solidariteit. Dit valt in een aantal gevallen ook nog eens samen met intergenerationele solidariteit in 'autochtone' families. Maar deze netwerken omvatten niet iedereen. Er is een deel van de bevolking dat niet is opgenomen in bestaande netwerken. Dat kunnen forensen (die wonen in Nunspeet maar elders werken) zijn met weinig lokale binding, buitenkerkelijke import, randkerkelijke inwoners die zich losmaken van het kerkelijke milieu en allochtonen. De verbindingen tussen deze groepen zijn zwak. Er vindt niet veel overbrugging plaats en dit manifesteert zich onder meer ook in de buurten van Nunspeet. Er zijn weinig structuren die contacten op het niveau van buurt en wijk versterken (er zijn weinig buurt- en wijkverenigingen). In het algemeen zijn er in Nunspeet weinig prikkels die burgers een gerichtheid

¹⁹ Bijl e.a. (2007) *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: SCP, p. 17

geven op het publiek welzijn. In Hulshorst is de sociale samenhang eveneens wisselend. Wie deel uitmaakt van de oorspronkelijke bevolking of ter plekke in kerkelijk verband actief is, zal positief denken over de sociale samenhang. Wie daar echter niet toe behoort, van buiten in Hulshorst is komen wonen of zijn habitat vindt in Onder de Bos kan een andere mening zijn toegedaan. Deze mensen maken niet vanzelfsprekend deel uit van Hulshorster netwerken. Overbruggende kwaliteiten binnen de samenleving zijn matig ontwikkeld en een zeker (sociaal) grensverkeer met Nunspeet (voor sport- en andere activiteiten) draagt evenmin bij aan een sterke sociale cohesie binnen de kern Hulshorst. Er wordt niet in gezamenlijkheid gewerkt aan publiek welzijn, de civil society is (nog) niet optimaal tot ontplooiing gekomen.

Participatie

In formele zin kan de bevolking participeren in de samenleving. Niet iedere groep zal zich direct uitgenodigd voelen, maar niemand wordt uitgesloten of op voorhand gediscrimineerd. Er is sprake van een georganiseerde participatie (in allerlei verenigingen op het gebied van sport en muziek) van een goed niveau. De informele participatie (het in eigen leefomgeving onderhouden van relaties met burens, vrienden en bekenden) lijkt bij de oorspronkelijke en kerkelijk betrokken bevolking makkelijker te verlopen dan bij import en/ of buitenkerkelijke inwoners van Nunspeet, Elspeet en Hulshorst. Binnen kerken bestaan tal van informele netwerken, die allerlei verbindingen scheppen en een concrete ondersteuning zijn voor mensen. Deze netwerken hebben primair een interne functie. De mensen die gezien en gesteund worden behoren doorgaans tot de eigen groep. Weliswaar richten levensbeschouwelijke instellingen zoals Het Venster zich in beginsel op beantwoording van alle hulpvragen binnen haar aandachtsgebied (ongeacht de geloofsovertuiging van de hulpvrager), maar ook dergelijke initiatieven blijven beperkt in reikwijdte. Recent zijn eerste stappen gezet om een diaconaal platform op te richten, dat de externe gerichtheid van kerken kan versterken.

Het vrijwilligerswerk in Nunspeet heeft een klassiek profiel. Er wordt veel gedaan binnen verenigingen en kerken en in Elspeet en Vierhouten voor bepaalde gemeenschappelijke belangen (vanuit de Dorpsvereniging Elspeet en Dorpsgemeenschap Vierhouten). Daarnaast is er sprake van vrijwillige inzet rondom jeugdwerk, ouderenwerk en het traditionele werk van hulpdiensten (bezoek/ sociaal contact, boodschappenhulp, administratieve hulp). Er is weinig sturing op competentieontwikkeling van mensen die wel vrijwilligerswerk willen verrichten, maar niet over het juiste profiel daarvoor beschikken en een nieuw soort vrijwilliger die meer projectmatig inzetbaar is. Ten aanzien van maatschappelijke participatie zijn er voor bepaalde groepen belemmeringen die te maken hebben met beperkingen of sociaal-culturele blokkades. We komen dan de kwetsbare groepen tegen als allochtonen, inwoners met een psychische of psychosociale problematiek, inwoners met een verslavingsprobleem en/ of sociaal geïsoleerden. Dit kan mensen hinderen bij het verrichten van betaald werk en het doen van vrijwilligerswerk. Het risico dat deze groepen niet worden opgemerkt, is in de woonkern Nunspeet het grootst.

Kijkend naar de verschillende kernen is het van belang er oog voor te hebben dat bepaalde groepen kwetsbare burgers in de woonkern Nunspeet sterker zijn vertegenwoordigd dan in Vierhouten, Elspeet en Hulshorst. Hierbij valt te denken aan mensen van buitenlandse herkomst (bijna 6%), mensen die psychische of psychosociale beperkingen hebben of verstandelijk gehandicapt zijn. Daar waar onderlinge netwerken zwak zijn zal ook de steun aan deze groepen om mee te doen aan de samenleving zwak zijn. De netwerkvorming rond deze groepen laat te wensen over en dit hangt samen met de ervaring van sociale afstanden in buurten en wijken.

Belemmeringen

Het is niet zo dat burgers van de gemeente Nunspeet elkaar belemmeren om te participeren. Elspeet en Vierhouten geven mooie voorbeelden van een 'open gemeenschappelijkheid'. De nuchterheid gebiedt te zeggen dat deze woonkernen in sociaal-cultureel opzicht sterk homogeen zijn – ieder weer op een andere manier. In Vierhouten en Elspeet is het met andere woorden gemakkelijker elkaar te herkennen als medeburgers die grosso modo dezelfde opvattingen delen. In Nunspeet ligt dit wederom gecompliceerder. Er wonen moslims (die zich al dan niet verbonden weten met verschillende moskeeën), er zijn relatief veel orthodox-protestantse christenen, maar er zijn ook mensen zonder duidelijk levensbeschouwelijk profiel of betrokkenheid bij een geloofsgemeenschap. Ook kan de uitgestrekte geografische ligging van Nunspeet en de periodieke aanwezigheid van grote groepen recreanten een groter besef van sociaal-culturele

heterogeniteit geven. Deze situatie vraagt om een actief burgerschap van hen die zich committeren aan de lokale gemeenschap.

Een mogelijke belemmering voor sociale participatie vormt de vrij gesloten cultuur van veel lokale netwerken. De voornaamste sociale activiteiten vinden in die netwerken plaats. Maar niet iedereen maakt daar deel van uit. Dat geldt op een bepaalde manier voor hen die niet bij een kerk zijn aangesloten. Het geldt echter ook voor groepen orthodox-protestantse christenen die niet of mondjesmaat deelnemen aan culturele of sportieve activiteiten op een algemene grondslag. De sociale structuren in Nunspeet en Hulshorst weerspiegelen hiermee een cultuur van geslotenheid en interne oriëntatie. Volgens sommige observanten is dit in de laatste decennia relatief toegenomen. Het kan inderdaad zo zijn dat gemeenschappen meer intern gericht raken, naarmate de samenleving anoniemer en heterogener wordt. Maar op deze wijze ontstaat tevens een samenleving met een tekort aan overbruggend kapitaal. Dit uit zich dan in te grote sociale afstanden en het ontbreken van verbindende netwerken.

Zorg en welzijn

De informele zorg volgt in belangrijke mate de lokale patronen. In Vierhouten wordt informele zorg verleend aan iedereen en bestaan er lokale mechanismen om zorgbehoeften te signaleren en op te lossen. In Elspeet is de bevolking eventueel bereid de grenzen van de eigen (kerkelijke) groep te overschrijden: als de nood hoog is, is de bevolking bereid anderen te helpen. De overzichtelijkheid van het dorp maakt het ook gemakkelijker vormen van sociale controle en signalering in stand te houden. In Hulshorst zorgt men bij voorkeur voor de leden van de eigen groep. De sociale afstand tussen oorspronkelijke bevolking en de nieuwkomers lijkt, uitzonderingen daargelaten, moeilijk overbrugbaar. In Nunspeet is het beeld gemengd. De pluriformiteit van de samenleving is groter dan in de andere kernen, het individualisme eveneens. Kerkelijke netwerken spelen een belangrijke rol bij het leveren van informele zorg aan leden van de eigen groep. Kwetsbare groepen kunnen hier gemakkelijk tussen wal en schip vallen. Mechanismen van sociale controle zijn hier veel zwakker en mensen kunnen gemakkelijk langs elkaar heen leven.

Kwetsbare groepen

Iedere gemeente heeft zijn eigen kwetsbare groepen. In de gemeente Nunspeet zijn bepaalde kwetsbare groepen relatief sterk vertegenwoordigd. Dat heeft historische redenen. Er wonen mensen met verstandelijke beperking door de aanwezigheid van Philadelphia. Deze bevinden zich in woonvoorzieningen in Nunspeet, Halfweg en Elspeet ('s Heeren Loo). Ook zijn er groepen mensen met een psychische of psychosociale problematiek. Ten slotte zijn er de wat meer onzichtbare groepen. Bijna 6% van de bevolking in de gemeente kan als allochtoon worden getypeerd. Mede door de aanwezigheid van huisvestingsmogelijkheden (huurhuizen) wonen bijna alle mensen van buitenlandse afkomst in de kern Nunspeet. Mensen uit deze groep worden in de lokale samenleving niet of nauwelijks opgemerkt. Het feit dat hun sociale participatie gering is maakt hen kwetsbaar. Het is opmerkelijk dat hiervoor vrijwel geen (informele) aandacht is (naar elkaar omzien of elkaar betrekken bij zaken in buurten of wijken) noch in de vorm van formele aandacht in bijvoorbeeld een vorm van social work. Kijkend naar andere slecht zichtbare groepen betreft het mensen die te kampen hebben met stille armoede, verslaving of sociaal isolement. Ook onder rand- en buitenkerkelijke inwoners van Nunspeet doet dit laatste zich voor.

Kwetsbaarheid kan ook een product zijn van de sociale structuur of een gebrek aan voorzieningen in de leefomgeving. De gemeente Nunspeet kent veel jongeren. De voorzieningen voor het volgen van middelbaar en hoger onderwijs zijn elders. Dat betekent dat jongeren erg mobiel zijn en de binding met de gemeente Nunspeet zwakker wordt. Jongeren in de gemeente Nunspeet verblijven over het algemeen in hun eigen milieu. Voor een aantal jongeren is dit het kerkelijke milieu. De vraag laat zich stellen of de binding aan Nunspeet aangevuld zou moeten worden door andere vormen van onderlinge ontmoeting en contact. Te sterke bonding in eigen milieu, in de zin van weinig diversiteit in contacten, kan versterkend werken op sociaal-culturele kenmerken of sociaalpsychologische problemen en een hindernis zijn voor een evenwichtige identiteitsontwikkeling. Het kan voor een deel van de jongeren heilzaam zijn een groter sociaal netwerk te hebben dan alleen het eigen gezin en de kerkelijke vriendengroep.

Samenvatting: 'Conclusie'

Tot slot het antwoord op de vraag of er sprake is van sociale cohesie. In de gemeenschap Vierhouten zijn sociale netwerken die contacten met elkaar hebben en waarin wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid bestaan. Er is een sterke sociale cohesie. In Elspeet is er ook sprake van sociale cohesie, zij het dat deze enige kwetsbaarheden heeft. Er blijft enige afstand (licht wantrouwen) bestaan tussen oorspronkelijke en import bevolking. De relatief geïsoleerde ligging van het dorp, de geslotenheid van de autochtone bevolking die mogelijk wordt versterkt door het naar binnen gerichte karakter van afzonderlijke kerkelijke gemeenschappen en de grote onderlinge sociale controle maken het moeilijk om grenzen van de eigen groep te overschrijden, maar waar bruggen kunnen worden geslagen door de Dorpsvereniging is dat succesvol. In Nunspeet is het beeld gemengd. Er is sprake van enige sociale samenhang, maar niet iedereen is sociaal geïntegreerd, noch hebben binnen de woonkern zelf alle inwoners succesvol bindingen kunnen aangaan. In het informele vangnet voor zorg en welzijn zitten enige gaten, die met name zichtbaar worden wanneer de aandacht zich richt op kwetsbare en slecht zichtbare groepen in de samenleving. Mensen die niet zijn aangesloten bij een kerkelijke of andere plaatselijke groepering zijn extra kwetsbaar. In Hulshorst lijkt de samenleving gespleten te zijn tussen de oorspronkelijke, (van oorsprong) Nederlands Hervormde bevolking en de import en/ of andersdenkenden. Het antwoord op de vraag of er sprake is van sociale samenhang is negatief, omdat er van wederzijds vertrouwen, gemeenschappelijkheid en betrokkenheid tussen verschillende sociale netwerken geen sprake lijkt te zijn.

Hoofdstuk 6 Aanbevelingen

De aanbevelingen vloeien voort uit de conclusies die we in hoofdstuk 5 in hoofdlijnen hebben beschreven. Het is voor de gemeente Nunspeet van belang in dit onderzoek handvatten te vinden voor het formuleren van beleid. De Wet maatschappelijke ondersteuning vraagt van gemeenten sociale samenhang te bevorderen en daarbij te letten op kwetsbare groepen in de lokale samenleving. Meer dan in het verleden wordt gedoeld op de opbouw van een 'civil society' waarin burgers naar elkaar omzien en informele zorg aan elkaar bieden. Wmo-beleid en ook concreet bestuurlijk handelen kan hierop versterkend werken. Om dat goed te kunnen doen is kennis van de sociale infrastructuur van de gemeente nodig. Dit rapport draagt daartoe bij. Die sociale infrastructuur kan op een aantal punten worden versterkt en gestimuleerd. Op grond van het door ons uitgevoerde onderzoek komen we allereerst tot een aantal beleidsaanbevelingen (6.1), vervolgens tot primaire aandachtsgebieden per woonkern (6.2) en tot slot van dit hoofdstuk schetsen we oplossingsrichtingen die ons tijdens het veldwerk zijn aangereikt. Die suggesties zijn op zich niet bedoeld als afdoende totaaloplossing en in zekere zin fragmentarisch, maar zeker het vermelden waard als cadeautjes uit het veld (6.3).

6.1 Doelstellingen

Het is van belang dat er doelen worden gesteld met betrekking tot de versterking van de sociale kwaliteit van het samenleven in de gemeente Nunspeet. Deze doelen kunnen generiek zijn, maar dienen ook in meer specifieke zin afgestemd te worden op de onderscheiden lokale situaties. Generieke doelen hebben te maken met groepen burgers die in elk gevalesignaleerd, ondersteund dan wel opgenomen moeten worden in formele en informele netwerken. Met het oog op het formuleren van generieke doelen zou er een sociale agenda moeten worden gemaakt met en voor de kwetsbare groepen die in dit rapportesignaleerd zijn. Ook zijn enkele slecht zichtbare groepen bekend, die beter in beeld gebracht kunnen worden. Het zou goed zijn nader onderzoek te doen naar werkelijk onzichtbare groepen, waaronder mensen die mantelzorg in allochtone kring verlenen. Bij de uitvoering van deze sociale agenda kan in activerende zin gebruik gemaakt worden van de informele netwerken van de samenleving in een specifieke afstemming op de lokale situaties. Vierhouten is anders dan Elspeet, Nunspeet en Hulshorst en biedt ook weer andere mogelijkheden.

De gemeente kan zich kortom tot doel stellen de sociale kwaliteit van het samenleven te verhogen door per woonkern een sociale agenda met eigen doelstellingen op te stellen, de gemeente kan vervolgens de sociale samenhang versterken door bij de uitvoering van deze sociale agenda de samenleving te betrekken.

Publiek welzijn

Onder de inwoners van de gemeente Nunspeet bestaat de bereidheid naar elkaar om te zien. Toch zijn er in de woonkern Nunspeet hindernissen die een gerichtheid op publiek welzijn in de weg staan. Waarschijnlijk kent Nunspeet nog veel onbenutte potenties op dit punt. Indien de kracht van bestaande verbanden worden opengebroken en er verbandingen ontstaan, zal het verborgen potentieel zichtbaar en tastbaar worden in sociale kwaliteit én samenhang. In Vierhouten is de gerichtheid op het publiek welzijn veel groter. Daar bestaat echter het risico dat burgers overvraagd worden. Met name in Nunspeet zou ingezet moeten worden op het scheppen van meer verbandingen tussen burgers, onder meer op het niveau van wijk en buurt. Het oprichten van wijk- of buurtplatforms zou hieraan kunnen bijdragen. In Vierhouten kan gevraagd worden hoe vormen van georganiseerde solidariteit ondersteund kunnen worden.

Krachtlijnen benutten

De gemeente Nunspeet heeft tal van verbanden die steun kunnen geven aan sociale samenhang en het publiek welzijn. Te denken is hier aan verenigingen (sportclubs, muziekverenigingen e.d.), stichtingen en kerken. Kerken hebben van oudsher al ervaring op het gebied van informele zorg en welzijn ten behoeve van hun leden. Ook in de lokale situatie kunnen zij, vanuit hun diaconale opdracht (en externe gerichtheid) sociale samenhang bevorderen. Er is recent een begin gemaakt met het instellen van een diaconaal platform. Diaconale platforms die zich beperken tot elkaar informeren, zullen op den duur weinig toevoegen aan de lokale sociale kwaliteit. Het

gemeentebestuur kan gericht diaconale platforms stimuleren en aan tafel vragen om de sociale agenda van de gemeente samen te verkennen en aan gemeenten te vragen zich in te zetten voor bepaalde maatschappelijke doelen. De sportverenigingen zouden bijvoorbeeld kunnen proberen bruggen te slaan naar allochtone jongeren met een te smalle beurs om aan reguliere sportbeoefening te doen.

Er is bovendien winst te halen in het met elkaar in contact brengen van kerken, verenigingen, stichtingen, wijk- en buurtverenigingen. Zij kunnen elkaar door het delen van 'best practices' stimuleren en motiveren om een actieve bijdrage te (blijven) leveren aan de samenleving.

Sociaal makelen in wijken en buurten

Het signaleren van vergeten of kwetsbare groepen en het leggen van verbindingen gaat niet vanzelf. Vooral in Nunspeet is hier een extra inspanning nodig. Het is daarom van belang dat nadrukkelijker wordt gedacht aan het aanwijzen of aanstellen van professionals die deze functies kunnen vervullen. Te denken is hier aan buurtwerkers (of –coaches) die kwetsbare groepen in kaart kunnen brengen. In andere gemeenten is op deze manier een succesvolle aanpak ontstaan van het probleem van 'zorgwekkende zorgmijders'. In het geval van de gemeente Nunspeet kan in kaart worden gebracht of er latente zorgbehoeften zijn bij kwetsbare groepen. Deze functie kan worden vormgegeven vanuit maatschappelijk werk of lokale zorgaanbieders. Ook kunnen instanties die al aanwezig zijn in wijk en buurt (zoals politie en woningbouwcorporaties) hierin een rol vervullen. De Gemeente Nunspeet heeft al een sterke aanpak op het gebied van signalering, opvang en behandeling van jongeren in de risicosfeer (samenwerking jeugdwerk, straathoekwerk, politie, jeugdzorg, maatschappelijk werk). De kracht van deze aanpak schuilt in het directe contact met de doelgroep en de mogelijkheden tot gericht handelen zonder al te zeer belemmerd te worden door formaliteiten of (organisatie)structuren. Een vergelijkbaar initiatief waarbij afgestapt wordt op mensen in moeilijke omstandigheden is die van Omnia Wonen en GGD, waarbij een bezoek wordt gebracht aan mensen met een huurachterstand en gevraagd wordt wat er aan de hand is en of en op welke wijze hulp kan worden geboden. En uiteraard illustreert ook de methodiek van de preventieve huisbezoeken bij ouderen (75+) van SWON en Het Venster deze aanpak.

Wij bepleiten een uitbreiding van deze aanpak door professionals in andere situaties. Breng bijvoorbeeld huisbezoeken aan allochtonen zodat zij en hun eventuele (zorg-) behoeften beter in beeld komen (primaire doelstelling). Laat de huiskamer de spreekkamer zijn en draag in gesprekken ook informatie over met betrekking tot het aanbod van de reguliere hulpverlening en ouderenzorg (secundaire doelstelling).

Voor de functie van het verbinden van groepen, organisaties en instellingen kan gedacht worden aan een sociaal makelaar. Een sociaal makelaar, dit kan bijvoorbeeld ook een buurtcoach zijn, brengt mensen en organisaties met elkaar in contact en verkent welke mogelijkheden zij elkaar te bieden hebben. Deze makelaar kan zich bijvoorbeeld richten op

- Het creëren van mogelijkheden om best practices te delen en toegankelijk te maken voor anderen door aansprekende voorbeelden te benoemen en te koesteren: de structuur van het naar elkaar omzien (huisbezoeken en diaconale activiteiten) in kerkelijke kring, de positieve bijdrage van vele vrijwilligers in de gemeenschap en de draagkracht van dorpsverenigingen.
- Het stimuleren van initiatieven vanuit een 'Kan wél-aanpak'²⁰ waarbij enerzijds gebruik wordt gemaakt van bestaande sterke netwerken, die anderzijds worden doorbroken. Bij de 'Kan wél aanpak' spoort een sociaal makelaar bewonersideeën op en beoordeelt die. De gedachte hierachter is dat ideeën die gezamenlijk worden geïnitieerd door mensen uit verschillende groepen (overbrugging!) ten principale positief worden tegemoet getreden en bij voorkeur worden gehonoreerd. De uitvoering van initiatieven ligt steeds bij de bewoners. Op deze wijze wordt indirect het ontstaan van buurt- en wijkverenigingen aangejaagd.

Tot slot lijkt een specifiek punt van aandacht dat de kennis van en het inzicht in mantelzorg (en mogelijke knelpunten die mantelzorgers ervaren) verspreid aanwezig is bij Het Venster, Landstede Educatie, kerken en de Gemeente Nunspeet. Het is van belang deze kennis te bundelen ten einde beleid te kunnen voeren. De kwaliteit van mantelzorg, het ontwikkelen van een evenwicht in draagkracht en draaglast van informele zorgstructuren, vraagt expliciet aandacht en kan een thema zijn van het gesprek onder meer tussen de kerken en de Wmo-raad.

²⁰ www.kanwel.nl

6.2 Lokale kleur

In dit onderzoek is meermalen naar voren gekomen dat de woonkernen sterk van elkaar verschillen. Kijkend naar de beleidsaanbevelingen brengen we die graag in relatie tot de verscheidene kernen én de kwaliteiten van de kernen op het gebied van bonding en bridging. Waar bindingen 'in eigen kring' kwalitatief optimaal zijn, is er geen noodzaak tot overbrugging en blijft sociale samenhang kwetsbaar. Per kern noemen we een primair aandachtspunt.

	Nunspeet	Hulshorst	Elspeet	Vierhouten
Bonding (eigen kring)	Goed (kerkelijk)	Voldoende (kerkelijk)	Zeer goed (kerkelijk, dorp)	Goed (dorp)
Bridging (overbrugging)	Onvoldoende	Onvoldoende	Voldoende	Zeer goed
Sociale cohesie	Matig	Matig/onvold.	Goed	Zeer goed
Primair aandachtspunt	Stimuleer overbrugging	Stimuleer overbrugging	Stimuleer diversiteit contacten	Voorkom overbelasting (ondersteuning)
Activiteit	Sociaal makelen in buurt en wijk	Sociaal makelen in buurt en wijk	Krachtlijnen benutten	Krachtlijnen benutten

6.3 Cadeautjes uit het veld

Hierna staan de ideeën en aanbevelingen die zich tijdens het veldwerk aandienen. Een aantal daarvan zijn uitstekend te combineren met de vier hiervoor staande algemene aanbevelingen voor beleid. Toch is de keuze gemaakt deze suggesties afzonderlijk te presenteren juist omdat ze uit de samenleving zelf worden aangereikt: ere wie ere toekomt.

Vrijwilligers

Vrijwilligers die zich blijven inzetten, terwijl er een zekere spanning ontstaat doordat ouderen als vrijwilliger afhaken en jongeren (nog niet) instromen, verdienen waardering.

Waardering kan vele vormen krijgen. Een bedankje voor vrijwilligers op de 'Dag van Vrijwilliger', cursussen ter professionalisering (zoals nu al aangeboden via het Servicepunt Vrijwilligers), het serieus nemen van signalen en adviezen van vrijwilligersorganisaties (zoals de Gemeente bij de dorpsverenigingen doet) en het meedenken over het werven van nieuwe, jongere, vrijwilligers bijvoorbeeld via de route van de Maatschappelijke Stage (ondersteuning van initiatieven hiervoor van het Servicepunt Vrijwilligers, Nuborgh College en Landstede Educatief). Voor succesvolle begeleiding van kwetsbare mensen naar en in vrijwilligerswerk wordt welzijnswerk voor volwassenen gemist. In andere gemeenten heeft dit welzijnswerk op dit terrein zijn sporen verdiend. Bij het Servicepunt Vrijwilligers is daarover informatie beschikbaar.

Bijzondere vrijwilligers zijn uiteraard al diegenen die mantelzorg verlenen. Het Venster heeft op vrijdagmiddag eens per twee weken een inloopmiddag, Landstede Educatief heeft een aanbod en wellicht kan in samenwerking met de verschillende Moskeeën (Ahmadiyya, Turkse en Marokkaanse moskee) samengewerkt worden om tenminste een deel van de allochtone mantelzorgers te bereiken. Ook kan de huisartsengroep (Hagro) in Nunspeet wellicht behulpzaam zijn bij het doorspelen van informatie over ondersteuning en begeleidingsmogelijkheden aan mantelzorgers. Nadere uitwerking van dit punt in prestatieveld 4 van de WMO lijkt op zijn plaats.

Buur(t)gerichte kerken

De Protestantse Kerk Nunspeet heeft de eigen kerkelijke structuur ingezet om bewoners van bepaalde wijken of buurten meer met elkaar in contact te brengen, door haar leden per straat of buurt op te roepen een barbecue te organiseren voor alle inwoners van hun straat of buurt. De barbecues werden georganiseerd, maar spaarzaam bezocht door buurtbewoners die niet tot deze kerk behoorden. In het diaconaal platform is het idee nu geopperd om een soortgelijke activiteit te ondernemen vanuit de verschillende kerken gezamenlijk. Behalve dat buurtgenoten met elkaar in contact komen, leren ook de leden van verschillende kerken elkaar beter kennen en waarderen (opbouwen van overbruggend kapitaal).

De Nederlands Gereformeerde Kerk registreert, met behulp van formulieren van dienstbetoon, welke talenten er onder de eigen leden aanwezig zijn en (diaconaal) kunnen worden ingezet. Indien van de eigen leden iemand in nood verkeert, zet men met een wijkteam waar nodig een hulprooster op. Soms is het rooster niet helemaal rond te krijgen en dan benadert iemand uit de kerk één of meer buurtgenoten van een hulpbehoevende met de vraag of zij binnen het rooster ook een kleine taak kunnen vervullen. Dit pakt positief uit en kan een eerste stap zijn in het verbinden van mensen van binnen een kerkgemeenschap met mensen buiten de kerkgemeenschap en het op- en uitbouwen van netwerken voor onderlinge informele zorg.

Ouderen

Naast de aanbeveling om Sociale Netwerk Ondersteuning te handhaven als instrument ter voorkoming van of het verhelpen van eenzaamheid bij ouderen lijkt het aan te raden onderzoek te verrichten naar de mogelijkheid tot realisatie van meergezinswoningen. Zowel in Elspeet, Hulshorst als Nunspeet lijken mensen de zorg voor ouders op zich te willen nemen door hen te laten inwonen. Ook onder allochtonen lijkt deze vorm van verwantschappelijke ouderenzorg de voorkeur te genieten. De volgende hypothese zou door nader onderzoek onderbouwd kunnen worden. Indien meergezinswoningen in de huur- en koopsector gerealiseerd kunnen worden zal dit niet alleen in een plaatselijk gevoelde behoefte kunnen voorzien, maar zal tevens doorstroming op de woningmarkt het gevolg kunnen zijn. Het lijkt erop dat nu veel ouderen nog zelfstandig in relatief (te) grote woningen leven. Indien zij zouden doorstromen naar meergezinswoningen of indien hun kinderen na aanpassing van de ouderlijke woning (voor bewoning door meer gezinnen) bij hen in kunnen trekken, komen er (grotere) woningen vrij voor doorstarters (en dientengevolge voor starters). Bovendien neemt de vraag naar ouderenhuisvesting af. Omnia Wonen heeft een dergelijk onderzoek nog niet uitgevoerd, maar zou hiertoe bereid kunnen zijn indien de gemeente ontwikkeling van meergezinswoningen zou toestaan.

Bekend maakt bemind

Inwoners van Nunspeet en professionals delen de mening dat wanneer mensen meer zouden weten van de aard van en effecten op relaties van verstandelijke beperkingen of psychische of psychosociale problemen zij beter contacten zouden kunnen aangaan en onderhouden met bijzondere buurtgenoten. Philadelphia en Landstede Educatie kunnen in samenwerking hiervoor een programma opzetten, waaraan ieder die dat maar wil kan deelnemen.

Verder kan het zinvol zijn mensen met een beperking onder de mensen te brengen. Indien een licht verstandelijk gehandicapte in een wijk gaat wonen, dient zich een natuurlijk moment aan: dat van kennismaken met de burens. Daartoe kunnen de bijzondere buurtgenoten door professionals worden aangezet en begeleid (zodat ook de beperking bespreekbaar wordt). Er is echter méér denkbaar. In den lande zijn al de nodige ervaringen met restauratieve voorzieningen waar mensen met een verstandelijke beperking werken. Behalve dat dit hen werkgelegenheid biedt, vervullen dergelijke initiatieven ook een belangrijke rol in voorlichtende zin. Een primaire voorwaarde voor het opbouwen van relaties is immers dat mensen elkaar ontmoeten. Wanneer in vervolg op de ontmoetingen een aanvankelijk 'vreemde' ander een bekende wordt, vervallen aanvankelijk ervaren barrières in de omgang eenvoudiger. De aanpak van het creëren van sociale netwerken (Sono) kan eveneens effectief zijn (zie hiervoor).

Het toegankelijk maken van de voorziening 'Halfweg' door het toestaan en organiseren van horeca-activiteiten (een stop voor recreanten die in de buurt wandelen of fietsen), exposities of verkoop van groenten van eigen tuin kunnen daartoe mogelijkheden bieden. Zowel Philadelphia als 's Heeren Loo (ervaring met horecatraining) kunnen hierbij een rol spelen.

Zo wordt de voorziening toegankelijker voor mensen uit de omgeving.

Uit interviews met vertegenwoordigers van de groep mensen met een psychische of psychosociale problematiek blijkt dat zij in de avonden en weekends een tekort ervaren als het gaat om mogelijkheden om anderen te ontmoeten. De behoefte aan een inloophuis wordtesignaleerd. Wat is erop tegen om op een verstandige wijze de mensen uit deze doelgroep daarin juist een rol toe te kennen? Mogelijk kunnen het diaconaal platform en organisaties in de GGZ hiertoe gezamenlijk een initiatief ontwikkelen. Daarnaast lijkt het aanbevelenswaardig om in de WMO-raad tevens een vertegenwoordiger vanuit de GGZ toe te laten treden. In Nunspeet wordt het ontbreken daarvan in het veld node gemist.

Nabijheid

Een informeel sociaal vangnet voor kwetsbare mensen is sterker wanneer iemand zich in de zin van wonen en werken in één kern beweegt. Hij wordt gekend, herkend en erkend. Kijkend naar de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is het opvallend dat in orthodox-christelijke kring mensen uit Elspeet veelal lang in huis blijven wonen bij ouder wordende ouders en voor hun dagactiviteiten uitwijken naar Urk of Staphorst. Indien de noodzaak tot uithuisplaatsing van mensen met een beperking aan de orde is, is het van meerwaarde dat zij in de gemeenschap zelf werken én kunnen blijven wonen. De gemeenschap waarvan zij hun hele leven al deel uitmaken en waar het sociale vangnet voor hen het meest sterk is. 's Heeren Loo heeft twee woningen ter plekke en is in staat en bereid, met het oog op de toekomst (wanneer huisvesting van volwassen verstandelijk gehandicapten bij hoogbejaarde ouders op moeilijkheden zal gaan stuiten) een derde of één van deze woningen qua identiteit van bewoners en verzorgers aan te laten sluiten bij de bevindelijk orthodoxe identiteit van Elspeet (gesloten toelatings- een aanstellingsbeleid). Het ter plekke bieden van passende dagbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking uit de gereformeerde gezindte behoort eveneens tot de mogelijkheden. 's Heeren Loo heeft hiermee aanwijsbaar ervaring in onder meer Barneveld.

Jongeren

Samenwerking met partijen die initiatieven nemen of kunnen uitbouwen in het werken met reformatorische jongeren kunnen gericht gesteund worden. Waar de behoeften liggen zou punt van nader onderzoek kunnen zijn (gerelateerd aan de prestatievelden 2 en 7 van de WMO), waarbij het wel degelijk aanbeveling verdient onderzoekspartners te kiezen vanuit of met affiniteit met de doelgroep, zodat de eigenheid van de doelgroep wordt geëerbiedigd dan wel gerespecteerd. Te denken valt aan gerichte ondersteuning van initiatieven als 'begeleide confrontatie' in het reformatorisch (voortgezet) onderwijs, het bieden van opvoedingsondersteuning en/ of samenwerking tussen onderwijs, kerken en jeugdwerkers of hulpverleners.

Het creëren van ontmoetingsmogelijkheden tussen en ondersteuning van alleenstaande ouders kan een handreiking in hun richting zijn. Een inloopavond (met een vaste frequentie) of –middag (met speelruimte of activiteit voor jonge kinderen) op een informele locatie zou in een behoefte kunnen voorzien. Behalve dat alleenstaande ouders er eens 'uit' zijn, ontmoeten zij anderen met wie ze ervaringen kunnen delen. Op basis van de behoeften die er in de groep blijken te leven kan er gerichter een aanbod worden ontwikkeld voor het verhelpen of voorkomen van opvoedings- of gezinsproblemen. Welzijnswerk voor volwassenen zou een brede groep alleenstaande ouders kunnen bereiken. Samenwerking met jeugdwerk en jeugdzorg lijkt aan te bevelen. Wellicht dat in de setting van Nunspeet ook diaconieën (kerkelijk) betrokkenen kunnen bereiken.

Instromen, doorstromen, uitstromen

De woningbouwvereniging heeft een signaleringsfunctie waar het gaat om stille armoede. Indien mensen een huurachterstand opbouwen, geeft Omnia Wonen dat door aan de GGD, waarvan een medewerker dan poolshoogte gaat nemen (eropaf gaat). Diakenen, medewerkers van de Gemeente Nunspeet en schoolartsen signaleren ook stille armoede, maar dan? De ervaring van Omnia Wonen leert dat mensen met financiële problemen meer dan eens zonder het zelf te weten niet bekwaam zijn in het omgaan met geld. Hulp lijkt nodig bij het verwerven van competenties om de eigen financiële situatie in de hand te krijgen, verwijzing is mogelijk, maar wachtlijsten belemmeren de daadwerkelijke hulpverlening. De ervaring van de gemeente, maar ook diakenen is dat mensen verlegen zijn met hun financiële situatie en niet optimaal profiteren van de tegemoetkomingen die hen ter beschikking staan (bijzondere bijstand, kwijschelding van gemeentelijke belastingen e.d.).

Bezien moet worden hoe mensen toegang kunnen krijgen tot bronnen die hen ter beschikking staan bij het lenigen van hun noden. Het wegnemen van drempels, het naar mensen toe brengen van informatie is een eerste stap (wellicht kunnen sportverenigingen, kerken, de parochie en basisscholen in hun periodieke informatie verschaffen over mogelijkheden tot financiële tegemoetkoming en kunnen diakenen mensen helpen bij het aanvragen van tegemoetkomingen in kosten), de mogelijkheden om direct met ondersteuning het persoonlijke financiële beheer op de rails te krijgen dienen verruimd te worden. Breng informatie dichtbij, schakel daarbij semi-professionele netwerken in. Bied zo mogelijk gelijktijdig aan de vrijwilligers in dit veld mogelijkheden tot deskundigheidsbevordering. Diakenen die adequaat geïnformeerd het veld in gaan kunnen hun pastorale en diaconale taken beter uitvoeren.

Kerkverlaters

Wie, figuurlijk gesproken, van het schip van de (eigen) kerkgemeenschap springt, kan in de samenleving van Nunspeet tussen wal en schip terechtkomen. In een episode van secularisering groeit de groep rand- en on(t)kerkelijk(t)en. Met het oog op sociale samenhang zou het goed kunnen zijn ook hen te faciliteren in het opbouwen of vernieuwen van een sociaal netwerk. Uit ander onderzoek²¹ is gebleken dat mensen die een kerkgemeenschap verlaten meer dan eens blijven zoeken naar andere vormen van religiositeit. Het inrichten of aanbieden van een stiltecentrum zou voor deze groep aantrekkelijk kunnen zijn. Het is niet uitgesloten dat zij daar zielsverwanten ontmoeten met wie zij verbindingen kunnen aangaan. Een gedachtewisseling hierover met niet-orthodoxe kerken of religieuze groeperingen lijkt voor de hand te liggen.

²¹ Dekker e.a. (2007) *God in Nederland*, Kampen: Ten Have

Literatuur

Al Islaam *Wie zijn wij?* Nunspeet: Ahmadiyya

Baars-Blom, J.M. (2005) *De onschuld voorbij ... over reformatorische cultuur en wereldbestormende meisjes*, Kampen: Kok

Bijl e.a. (2007) *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: SCP

Boer, A. de (red.) (2005) *Kijk op informele zorg*, Den Haag: SCP

Centraal Bureau voor de Statistiek (2007) *Gemeente op Maat 2006*, Voorburg: CBS

Dagactiviteitencentrum De Stee (2007) *Informatieboekje*, Nunspeet: DAC De Stee

Dorpsvereniging Elspeet (2008) *Periodiek*, Elspeet: Dorpsvereniging

Datema, J. (2005) De Wet Maatschappelijke Ondersteuning. In R. Kuiper en C. Visser (eds). *Over de schutting. Op weg naar nieuwe solidariteit*, Barneveld: De Vuurbaak.

Dekker, G. e.a. (2007) *God in Nederland*, Kampen: Ten Have

Duyvendak, J.W. e.a. (2007) *De mixfactor: integratie en segregatie in Nederland*, Amsterdam: Boom.

Gemeente Harderwijk (2007) *Beleidsnota aanpak huiselijk geweld Regio Noord-Veluwe 2007-2010*, Harderwijk: Gemeente

Gemeente Nunspeet (2007) *Gemeentegids 2007/2008*, Waalwijk: City & Tourist Promotions

Gemeente Nunspeet (2005) *Evaluatierapport Preventieve Huisbezoeken gemeente Nunspeet*, Nunspeet: Gemeente

Hofstede en Hofstede (2005) *Allemaal andersdenkenden*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact

Hulpdienst Nunspeet (2007) *Jaarverslag 2006*, Nunspeet: SHN

Jehoel-Bijsbers, G. (2004) *Sociale uitsluiting in Nederland*, Den Haag: SCP

Jong, J. (2007) *Beter kijken naar wijken – kennis maken met negen methodieken*, Rotterdam: SEV

Lans, J. van der e.a. (2006) *Bemoeien werkt*, Amsterdam: Van Gennip/ De Balie

Mee Veluwe (2008) *Werk Groei Speel Denk Beweeg Leef mee*

Politie Noord-Oost Gelderland (2007) *Bestuurlijke rapportage 2006*, Wezep: Politie Noord-Oost Gelderland, District Noordwest Veluwe

Putnam (2002) *Bowling alone*, New York: Simon & Schuster Paperbacks

Renneman, L. e.a. (2006) *Leefbaarheidmonitor Nunspeet*, vervolgmeting 2005, Amsterdam: RIGO Research en Advies

Rous, J. e.a. (2004) *Leefbaarheidmonitor Nunspeet Beleving door bewoners in kaart gebracht*, eindrapportage, Amsterdam: RIGO Research en Advies

Smet, J. de (2004). *Welzijnswet en Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) vergeleken*, Den Haag: NCIS.

Venster, Het (2007) *Mensen hebben mensen nodig* – project Sociale Netwerk Ondersteuning (SONO), Nunspeet: Het Venster

Venster, Het (2004) *25 jaar protestants christelijk ouderenwerk*, Nunspeet: Het Venster

SWO *Beleidsplan Stichting Welzijn Ouderen*, Nunspeet: SWON

Winsemius, P. et al. (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Wetenschappelijke Raad voor overheidsbeleid.

Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam

Verantwoording

In deze verantwoording staat achtereenvolgens te lezen welke methoden en technieken wij hebben gehanteerd in het onderzoek naar sociale samenhang in Nunspeet, hoe selectie van informanten heeft plaatsgevonden, welke fasen het onderzoek heeft gekend en wat er te zeggen valt over de betrouwbaarheid en validiteit van onderzoeksresultaten.

Methoden en technieken

Voor dit onderzoek is er gebruik gemaakt van kwalitatieve methoden van onderzoek. Kwalitatieve methoden lenen zich goed voor het beschrijven van de eigen ervaring van mensen. Praktisch betekent dit dat er een grote hoeveelheid subjectieve informatie wordt verzameld. Komt deze informatie overeen met wat andere gesprekspartners in een andere setting hebben gemeld dan ontstaan beelden die verder worden aangevuld door de informatie van derden. Een belangrijke waarde van deze manier van onderzoek doen is dat het de aandacht richt op perspectieven van mensen. In een dergelijk onderzoek wordt dus gezocht naar overeenkomsten in de belevingen van woordvoerders binnen de gemeenschap. De beelden die hieruit ontstaan worden vervolgens weer getoetst en kritisch bevraagd. Op een zeker moment raakt de onderzoeksinformatie dan verzadigd, dat wil zeggen dat extra gesprekken geen nieuwe informatie opleveren. Toen 'verzadiging' zich overtuigend aandienende is een punt achter het veldwerk gezet. Kwalitatief onderzoek is echter nooit uitputtend, maar levert wel betrouwbare beelden op van de situatie, in dit geval de sociale infrastructuur van Nunspeet (zie tevens betrouwbaarheid en validiteit). De telefonische interviews waren half gestructureerde interviews. Hierbij werd altijd een aantal zaken aan de orde gesteld, maar was er ook ruimte voor eigen inbreng van de respondenten. Bij de face to face interviews is gebruikgemaakt van de narratieve methode en de techniek van topic interviews. In principe laten wij informanten vrij in het 'vertellen van hún verhaal' over sociale samenhang, contacten en informele zorg ter plekke, waarbij wij in ieder gesprek wel in de gaten houden of zij zelf een aantal onderwerpen (topics) aan de orde stellen. Zo nodig stellen wij een onderwerp dat zij niet spontaan belichten aan de orde. In de loop van het interview is op basis van eerder verkregen informatie een aantal topics toegevoegd (allochtonen, mensen met een psychische problematiek). De tweede techniek die gebruikt is binnen dit onderzoek is literatuuronderzoek. Er zijn algemeen wetenschappelijke bronnen, secundaire literatuur, geraadpleegd onder andere om de begrippen sociale samenhang en kwetsbaarheid te operationaliseren. Doelgericht is literatuur op dit gebied is in dit onderzoek verwerkt. Daarnaast hebben we verschillende documenten van de gemeente Nunspeet en door ons bezochte organisaties en instellingen bestudeerd die ons ter beschikking zijn gesteld. Van de plaatselijke huis-aan-huisbladen is gedurende een half jaar een gericht knipselarchief bijgehouden en is een analyse gemaakt die tevens in het rapport is verwerkt.

Selectie van informanten

Het doel van dit onderzoek is om uitspraken te kunnen doen over de Nunspeetse gemeenschap (de onderzoekspopulatie). Om het doel te kunnen bereiken hebben we interviews afgenomen bij vertegenwoordigers van verschillende groepen uit de Nunspeetse gemeenschap. Wij hebben geen gebruik gemaakt van een a-selecte steekproef voor het voeren van gesprekken met inwoners van de kernen, maar wij hebben gestreefd naar een zo breed mogelijke spreiding en zo groot mogelijke diversiteit van informanten, zodat het totaalbeeld dat wij zouden krijgen niet te eenzijdig gekleurd zou zijn. Voor de persoonlijke gesprekken hebben wij ten dele mensen geselecteerd van 'organisaties' op het gebied van zorg en welzijn in Nunspeet, zoals die zijn opgenomen in de gemeentegids. Daarnaast hebben wij sleutelfiguren in de gemeenschappen getraceerd door kritisch te werken via de sneeuwbalmethode. Dit is als volgt te werk gegaan. De eerste twee informanten kozen wij op basis van hun goede ingangen en bekendheid met de samenleving ter plekke. Zij plaatsten wegwijzers in het landschap en benoemden sleutelfiguren die relevante informatie zouden kunnen verschaffen. De lijst met mogelijke informanten hebben wij naast de selectie van personen en organisaties gelegd die is gemaakt aan de hand van de gemeentegids en op aangeven van de opdrachtgever. Daarbij is door vergelijking van de verschillende lijsten met mogelijke informanten beoordeeld of er overeenkomsten en verschillen waren, de vertegenwoordiging van verschillende (bijvoorbeeld kerkelijke en niet-kerkelijke) groepen gespreid was en of er 'witte vlekken' bleven bestaan en de lijst aanvulling behoefde. Wij spraken met ouderen en jongeren, werkende en niet-werkende, kerkelijke en niet-kerkelijke

inwoners van de vier kernen, medewerkers en vertegenwoordigers van welzijnsorganisaties, verschillende instellingen voor verstandelijk gehandicapten, medewerkers van de woonzorgcentra, basisscholen en een middelbare school, maatschappelijk werk, patiëntenbelangenverenigingen, kerken, huisartsen, woningbouwcoöperatie, jeugd- en jongerenorganisaties, sportverenigingen, GGD, Vluchtelingenwerk, ambtenaren van de Gemeente Nunspeet, instellingen voor thuiszorg, servicepunt vrijwilligerswerk, politie en dergelijke. Voor een geanonimiseerd overzicht van de geïnterviewden verwijzen wij u naar de bijlage.

Onderzoeksfasen

Na een aanvankelijke oriëntatie op het werkveld en overleg met de opdrachtgever ten einde de onderzoeksvragen te verscherpen zijn de volgende fasen in onderzoek te onderscheiden geweest:

Startbijeenkomst

Het onderzoek ging van start in de maand november met een startbijeenkomst in Nunspeet, waarbij het onderwerp werd geïntroduceerd bij een groep genodigden.

Telefonische interviews

In de maanden december en januari ging de eerste fase van het onderzoek van start. Het doel van deze fase was om via telefonische gesprekken (1) het beschrijven van knelpunten op het gebied van sociale samenhang in de drie plaatsen; (2) zicht krijgen op inspanningen van burgers en organisaties van burgers om sociale kwaliteit te handhaven en te verbeteren; (3) een beeld krijgen hoe burgers de rol van de overheid beoordelen in het bewaken van sociale kwaliteit. De gesprekken hadden enerzijds een afgebakende focus, maar waren anderzijds redelijk open. Het gewenste effect was dan ook dat mensen bij het onderwerp bleven, maar tegelijkertijd ook andere zaken konden melden.

Wij interviewden een kleine dertig respondenten telefonisch. De eerste lijst met respondenten werd geselecteerd via de gemeentegids. In overleg met de gemeente Nunspeet werden hier nog andere informanten aan toegevoegd. Alle respondenten zijn bevraagd op hun beleving als betrokkene bij een bepaalde organisatie en indien zij in één van de vier kernen van de gemeente wonen ook op hun beleving als inwoner van de gemeente Nunspeet.

Face to face interviews

In februari en maart 2008 waarin wij veelvuldig in het veld verbleven en (meer dan veertig) interviews afnamen zijn waar nuttig en nodig extra gesprekken gevoerd om beelden die zich opdrongen te spiegelen en te toetsen. We bezochten mensen in hun woon- of werkomgeving. Per gesprek werd tussen de één à twee uur met informanten gesproken.

Schriftelijke vragenlijst

Onder een kleine groep jongeren (allen leerlingen van examenklassen VWO) zijn vragenlijsten uitgezet die hen uitnodigden hun visie op de samenleving tot uiting te brengen en waarin enkele stellingen over jongeren (zoals die zich opdrongen uit de interviews) zijn getoetst.

Betrouwbaarheid en validiteit

In dit onderzoek hebben we de betrouwbaarheid van het onderzoek gewaarborgd door te streven naar maximale spreiding waar het gaat om de achtergrond en herkomst van informanten. Daarnaast is er gebruik gemaakt van onderzoekstriangulatie om de centrale vraagstelling te beantwoorden. Er zijn verschillende technieken gebruikt. Zo zijn individuele *interviews* gehouden met inwoners van de vier kernen én professionals op de vakgebieden die zich gaandeweg opdrongen (zorg voor mensen met psychische en psychosociale problematiek en allochtonen bijvoorbeeld) en zijn schriftelijke vragenlijsten onder jongeren uitgezet. De informatie die wij verkregen is zo mogelijk getoetst met *observaties* (zo screenen wij bijvoorbeeld bij onze bezoeken aan Nunspeet enige tijd (vermeende) hangplekken voor jongeren). De fase van het verzamelen van informatie uit het 'veld' is gecombineerd met de fase van *literatuuronderzoek* ten einde de werkelijkheid die zich opdroeg te kunnen duiden. Voor de analyse van interviewmateriaal is tevens onderzoekerstriangulatie toegepast. De interviewverslagen zijn door verschillende onderzoekers doorgenomen. Verschillende onderzoekers binnen het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (op het gebied van onderzoek naar sociale samenhang, buurten en wijken) hebben gezamenlijk vanuit de literatuur theoretische noties geselecteerd en met elkaar in relatie gebracht in een concept.

Het veldwerk hebben we gecontinueerd totdat verzadiging van onderzoeksinformatie had plaatsgevonden (er geen nieuwe gezichtspunten werden aangediend) en de toetsing van informatie van inwoners bij professionals heeft geen tegenstrijdige informatie opgeleverd. Van alle

face to face interviews hebben informanten ter beoordeling een verslag ontvangen (zo valideerden zij de onderzoeksinformatie). Een conceptversie van dit rapport is beoordeeld in een expertmeeting, waar Nederlandse deskundigen op het gebied van sociaal wetenschappelijk onderzoek in het algemeen en de WMO (w.o. van Movisie) in het bijzonder zich over de onderzoeksopzet, -uitvoering, conclusies en aanbevelingen hebben gebogen.

Bijlagen

Begrippen

In hoofdstuk twee zijn de begrippen sociale cohesie (sociale samenhang), sociale participatie en kwetsbaarheid beschreven. In deze bijlage staan de overige begrippen uitgewerkt die in dit rapport worden gebruikt.

De aard van de bindingen kan verschillen. "Mensen hebben persoonlijke relaties die zij bij hun geboorte hebben meegekregen of die zijn aangegaan en deze komen tot uiting in het hebben van familieleden, vrienden, het sluiten van een huwelijk, het hebben van kinderen."²² Dit zijn hun sociale bindingen.

In de verwantschappelijke sfeer en de kring van de (eigen) kerkelijke gemeenschap "is er sprake van een diep vertrouwen; mensen berekenen niet of de band hun voor- of nadeel brengt, maar gaan uit van de onverbreekbaarheid van 'sterke banden'." Ook indien mensen (soms generaties lang) bij elkaar in dezelfde buurt wonen kunnen relaties familiale trekken krijgen. "Toetreden tot een dergelijke groep is moeilijk, maar ook uittreding stuit op hoge drempels."²³ De relaties zijn niet zozeer zelf gekozen, maar worden – ook als het gaat om geloofsovertuiging en kerkelijke betrokkenheid – als een natuurlijk gegeven gezien. Deze relaties bepalen in belangrijke mate iemands identiteit en vormen bij tegenslagen een bron van veiligheid en bescherming. De gehechtheid maakt mensen gevoelig voor de verwachtingen van anderen uit de eigen kring.²⁴ Mensen zoeken hun contacten liever in eigen kring dan over de sociale breuklijnen heen, hetgeen kan leiden tot een maatschappelijk proces dat sociale afsluiting wordt genoemd; er wordt een gesloten netwerk gevormd, een omliggende (homogene) groep die zich min of meer afzondert van de omringende samenleving. Een dergelijk gesloten netwerk is exclusief: het is duidelijk wie er wel en niet bij hoort: wie de waarden en normen deelt en wie niet. Wie breekt met de 'eigen' kring kan rekenen op sancties in de vorm van wantrouwen, uitstoting en aantasting van de reputatie.²⁵ De familie en/ of kerk waartoe men behoort, biedt levenslang bescherming in ruil voor onvoorwaardelijke loyaliteit.²⁶

Dit zijn zeer sterke relaties, van hoge kwaliteit: waarin men elkaar regelmatig ontmoet, elkaars waarden en normen deelt, beweegredenen kent en op een vanzelfsprekende wijze samenwerkt en stilzwijgend wederzijds hulp verleent.²⁷ Zelfs indien men elkaar niet (meer) frequent ontmoet kan men toch op de duurzaamheid van de relatie rekenen: als men elkaar weerziet is het als vanouds. Wetenschappelijk wordt de aard van deze relaties getypeerd door samenbinding (bonding). Bonding geeft de capaciteit om te verbinden weer. Het is een soort sociologische lijm die zorgt voor wederkerige relaties (reciprociteit) en solidariteit binnen groepen. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat een hecht netwerk een maatschappelijk negatieve uitwerking kan hebben, indien leden van dat netwerk een sterk naar binnen gerichte houding hebben en andere mensen buiten sluiten. Maar bonding is ook min of meer een basisvoorwaarde voor realisatie van overbruggend kapitaal (bridging). Hierbij gaat het om verbanden die zelfverkozen, vrijwillig aangegaan en uitgebouwd zijn. Open netwerken zijn niet gebaseerd op diep vertrouwen zoals bij samenbinding. Veeleer gaat het om een veelheid van op zich zwakke banden, die samen echter een krachtig netwerk kunnen vormen. De contacten zijn minder duurzaam of verplichtend: op het toe- of uittreden staan geen sancties in de zin van buitensluiting. Het zijn bijvoorbeeld netwerken waar gelijkgestemden elkaar treffen om samen een bepaald sociaal of economisch doel te realiseren. "Mensen gaan sociale relaties met elkaar aan uit overwegingen van eigenbelang en om doeleinden te bereiken. Zij maken gebruik van hun sociale netwerken om hun belangen te behartigen, informatie te krijgen, belangrijke personen te ontmoeten, promotie te maken, invloed uit te oefenen, steun te krijgen in tijden van tegenspoed."²⁹ De netwerken zijn inclusief van karakter: wie

²² Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 169

²³ Putnam (2002) *Bowling alone*, New York: Simon & Schuster Paperbacks, p. 22

²⁴ Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 169

²⁵ Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 60

²⁶ Hofstede en Hofstede (2005) *Allemaal andersdenkenden*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact p. 86

²⁷ Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 163

²⁸ Putnam (2002) *Bowling alone*, New York: Simon & Schuster Paperbacks, p. 22

²⁹ Coleman in Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 59

mee wil doen is van harte welkom. De diversiteit van deze vrijwillige verbanden is groot: het kan gaan om formele en informele netwerken: belangenorganisaties (ouderenbonden, jeugdwerk), sportclubs, vrijwilligersorganisaties en bijvoorbeeld serviceclubs. De aard van deze relaties wordt getypeerd met het begrip overbrugging (bridging). Het gaat zowel om overbrugging van verschillen binnen groepen (bijvoorbeeld sekse, inkomensverschillen, religie) als tussen groepen. Kenmerkend is dus dat deze relaties verbindingen tot stand kunnen brengen (overbruggend zijn) in zowel de directe omgeving als op grote afstand. De kwaliteit van de relaties kan wisselend zijn. Soms blijven die steken op het niveau van 'ontmoeting', in andere situaties groeien persoonlijke banden (vriendschappen) doordat mensen elkaar beter leren kennen. Samenwerking en het ontstaan van wederzijdse hulprelaties kunnen daarvan het gevolg zijn. "Wanneer mensen participeren in organisaties en sociale netwerken en daarbij tot onderlinge samenwerking komen, dan zullen zij makkelijker in staat zijn collectieve actie te ondernemen met het doel hun eigen leefomgeving veilig te maken, misdaad tegen te gaan, het natuurlijke milieu te ontzien, andere mensen te helpen, armoede te bestrijden: kortom een civiele samenleving te creëren (...)." ³⁰ Indien netwerken een gesloten karakter hebben (zie hiervoor) maakt dat paradoxaal genoeg, zowel mensen die binnen als buiten dat netwerk vallen kwetsbaarder. Dit valt uit te leggen aan de hand van het begrip diversiteit in contacten. Uit eerder onderzoek ³¹ is gebleken dat mensen kwetsbaarder zijn indien hun contacten eenzijdig zijn gericht - wanneer zij een beperkte diversiteit in contacten hebben. Dit gaat ten koste van hun sociale participatie en de sterkte van hun vangnet voor zorg en welzijn.

In dit kader gebruiken we ook het begrip sociale kwaliteit. De sociale kwaliteit van de samenleving die kan worden omschreven als een sociale infrastructuur en fysieke leefomgeving die burgers in staat stelt verbindingen met elkaar aan te gaan en zo mede zorg te dragen voor elkaars welzijn.

Een veelgebruikte definitie van informele zorg is: "zorg die niet in het kader van een hulpverlenend beroep wordt gegeven aan een hulpbehoevende door één of meer leden van diens directe omgeving, waarbij de zorgverlening rechtstreeks voortvloeit uit de sociale relatie" ³². In dit onderzoek gaat het tevens over welzijn het 'omzien naar elkaar', wat breder is en zich van zorg onderscheidt doordat er niet altijd sprake is van een hulpbehoefte.

Samenbinding geeft zicht op de sociale cohesie, overbrugging zegt meer over integratie en participatie in een samenleving. In de verbanden waar cohesie voorop staat, ontstaat het sociaal vertrouwen dat men nodig heeft om de relaties aan te gaan die gericht zijn op participatie en integratie. Uiteraard regelt de WMO niet de deelname aan private verbanden, ze kan wel bevorderen dat de samenleving als civil society, dus als publieke gemeenschap, beter functioneert en beter toegankelijk wordt voor iedere burger die daarvan deel wil uitmaken.

In een civil society is er sprake van groepen die zich op basis van vrijwilligheid organiseren en waarin (zorg)verbanden worden opgezet en er een divers, geschakeerd maatschappelijk middenveld ontstaat ³³. Er wordt een sterke nadruk gelegd op de rol van burgers, organisaties en netwerken in de samenleving zelf. Burgers worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om de kwaliteit van de samenleving te onderhouden en te bewaken. De WMO veronderstelt dat burgers sociale verantwoordelijkheden binnen lokale verbanden waarmaken en waarborgen.

³⁰ Portes en Landolt 1996 in: Wolters en De Graaf (2005) *Maatschappelijke problemen*, Amsterdam: Boom p. 60

³¹ *Sociale uitsluiting in Nederland*, Den Haag: SCP, p. 67

³² Kwekkeboom 1990 in: De Boer (red) (2005) *Kijk op informele zorg*, Den Haag: SCP p. 20

³³ Veldboer e.a. (2007) *De mixfactor: integratie en segregatie in Nederland*, Amsterdam: Boom, p. 22

Format telefonische interviews:

Vragen topicinterviews sociale samenhang gemeente Nunspeet

1a) Welke knelpunten ziet u binnen de lokale samenleving op het gebied van sociale samenhang?

- vertalen naar specifieke betrokkenheid van respondent (binnen welk verband is iemand actief)
- sociale samenhang heeft betrekking op participatie (mogelijkheden, belemmeringen) en betrokkenheid (zorgzaamheid voor anderen, motivatie, daadwerkelijke inzet)

1b) Welke inspanningen verricht uw organisatie om deze knelpunten te verbeteren?

3a) Wat vindt u als burger, wonende in Nunspeet/Elspeet/Vierhouten/Hulshorst, een punt van zorg op het gebied van sociale samenhang?

3b) Welke inspanningen verricht u zelf om deze knelpunten te verbeteren?

4) Welke rol zou de overheid volgens u moeten spelen om deze knelpunten te verbeteren?

NB: ruimte laten voor eigen opmerkingen, ook als dit strikt genomen niet onder sociale samenhang valt. Het is aan te bevelen om de context van de WMO zoveel mogelijk in de vraagstelling en uitleg te vermijden.

Format face to face interviews:

Interviewprotocol

In opdracht van de Gemeente Nunspeet doet het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle onderzoek naar sociale samenhang in Nunspeet, Elspeet, Hulshorst en Vierhouten. Hiervoor voeren we gesprekken met inwoners van de gemeente, vertegenwoordigers van kerken en (andere) organisaties. Samen met hen proberen we de vraag te beantwoorden of alle inwoners van Nunspeet op gelijke wijze in de gemeenschap kunnen meedraaien en of er wellicht (groepen) mensen zijn die daarbij moeilijkheden tegenkomen en welke dat zijn. Wie (dreigen) er buiten de boot te vallen op het gebied van bijvoorbeeld zorg en welzijn? Specifiek staan we stil bij de vraag of er 'onzichtbare groepen' zijn en hoe mensen met een (verstandelijke) beperking in de samenleving kunnen deelnemen.

In het gesprek dat wij zullen voeren stel ik, om de gedachtegang richting te geven, enkele onderwerpen aan de orde, waarover ik graag uw mening hoor. Van dit gesprek maak ik, met uw toestemming, geluidsopnamen. Na afloop maak ik een verslag dat ik u ter goedkeuring zal laten lezen. De geluidsopnamen en het verslag zullen met uw instemming gaan behoren tot de onderzoeksgegevens van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. In het uiteindelijke onderzoeksverslag voor de Gemeente Nunspeet zullen uitspraken niet direct tot uw persoon herleidbaar zijn.

Is de bedoeling van het gesprek duidelijk? Heeft u daar nog vragen over? Stemt u in met het maken van de geluidsopname? Dan kunnen we nu met het gesprek zelf starten.

Topics

Personalia

Persoonlijke gegevens informant

Positie in de samenleving / vertegenwoordiger van?

Participatie

Kan ieder in N/E/V/H gelijkelijk deelnemen aan de samenleving?

Voor wie zijn er problemen?

Wat zijn hindernissen?

Zorg en welzijn

Wie ziet om naar wie in N/E/V/H?

Wie loopt het risico dat er niet naar hem/haar wordt omgezien?

Betekenis van: familie, vrienden, burens / bekenden, kerk, werk?

Verhouding mantelzorg / professionele zorgverleners?

Specifieke groepen: jongeren, mensen met beperking – GGZ – ouderen?

Kwaliteiten resumerend

Wat zijn sterke punten op het gebied van zorg en welzijn in N/E/V/H?

Zijn er knelpunten?

Welke ondersteuning is er nodig?

Overig

Welke vraag heb ik niet gesteld?

Lijstje met begrippen voor hulp om informant op een spoor te zetten

Leeftijdsgroepen
Geslacht

Opleiding
Werk

Religie
Kerkelijke binding
Politieke voorkeur

Herkomst
Geboren in Nunspeet/Elspeet/Vierhouten/Hulshorst
Geboren elders in Nederland
Geboren buiten Nederland (of één van de ouders)

Buurt
Wijk
Woonkern

Format schriftelijke vragenlijst jongeren

Vragenlijst jongeren

In opdracht van de Gemeente Nunspeet doet het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (www.samenlevingsvraagstukken.nl) onderzoek naar sociale samenhang in Nunspeet, Elspeet, Hulshorst en Vierhouten. Hiervoor voeren we gesprekken met inwoners van de verschillende kernen, vertegenwoordigers van kerken en (andere) organisaties. Samen met hen proberen we de vraag te beantwoorden of alle inwoners van Nunspeet op gelijke wijze in de gemeenschap kunnen meedraaien en of er wellicht (groepen) mensen zijn die daarbij moeilijkheden tegenkomen en welke moeilijkheden dat zijn.

Graag verzoek ik je deze vragenlijst zo zorgvuldig mogelijk in te vullen en te retourneren.

In de vragenlijst staan 25 vragen en vervolgens 8 stellingen. Hoe lang je met het invullen bezig bent hangt af van hoeveel je zelf kwijt wilt. Werk serieus! Je kunt je tekst gewoon na de vraag intypen of de antwoorden (genummerd!) in een apart document opnemen.

Je gegevens zullen anoniem in het onderzoek worden verwerkt.

1. Woonplaats: ...
2. Postcode: ...
3. Geboorteplaats: ...
4. Gezinsamenstelling: ...

5. Indien je geboorteplaats Nunspeet, Elspeet, Hulshorst of Vierhouten is, dan ook graag de volgende vraag beantwoorden: Sinds hoeveel generaties woont de familie waarin jij geboren bent in één van de genoemde gemeenten? ...

6. Kerkelijke gezindte waartoe jij jezelf rekent:
7. Kerkelijke gezindte van je ouder(s):

8. Benoem wat naar jouw mening de drie belangrijkste kenmerken zijn van je woonplaats:
 - 1.
 - 2.
 - 3.

9. Benoem drie sterke punten (kwaliteiten) van de wijk of buurt waar je woont (eigen mening):
 - 1.
 - 2.
 - 3.

10. Benoem drie zwakke punten (minpunten) van de wijk of buurt waar je woont (eigen mening):
 - 1.
 - 2.
 - 3.

Participatie

11. Heb jij zelf contacten in de buurt of wijk waar je woont? Geef daar een beschrijving van.
12. Welke activiteiten ontplooi jij zelf in je wijk of buurt?
13. Aan welke (door anderen geïnitieerde) activiteiten in wijk of buurt neem je deel?
14. Denk je dat alle jongeren in je wijk of buurt op gelijke wijze aan activiteiten kunnen deelnemen?
15. Welke belemmeringen kunnen er zijn waardoor sommige jongeren niet kunnen deelnemen?

Zorg en welzijn

16. Kijken in jouw wijk of buurt mensen naar elkaar om? Illustreer dit met voorbeelden.
17. Draag jij zelf iets bij op het gebied van zorg en aandacht voor buurtgenoten (groeten, even ergens binnenlopen, hand- en spandiensten verrichten) en wat doe je dan?
18. Wordt er van jou als jongere iets verwacht op het gebied van zorg en aandacht voor buurtgenoten?
19. Zou je méér kunnen en willen doen op het gebied van zorg en aandacht voor buurtgenoten? En zo ja, wat?
20. Wonen er in jouw buurt of wijk mensen met een beperking (lichamelijk, verstandelijk)?
21. Ondervinden deze mensen belemmeringen bij het opbouwen van contacten in buurt of wijk?
22. Ondervinden deze mensen belemmeringen om deel te nemen aan activiteiten in buurt of wijk?

Vrijtijdsbesteding

23. Voor welke activiteiten in je vrije tijd kun je als jongere in je woonplaats terecht? (Het gaat er niet om of je er feitelijk gebruik van maakt – maar om een inventarisatie wat mogelijk is en spontaan bij je opkomt).
24. Wat mis je als jongere aan voorzieningen voor vrije tijdsbesteding in je woonplaats? (Wat ontbreekt er naar jouw mening).
25. Wat doe jij zelf in je vrije tijd?
Benoem de activiteit en de plaats/locatie waar je die onderneemt.

Stellingen

In het onderzoek hebben tot nu toe mensen soms hun mening te beste gegeven over jongeren in Nunspeet. Graag wil ik van jou weten of wat jij van de ervaren knelpunten weet / vindt. Tik je commentaar achter / onder de stelling.

1. Jongeren in Nunspeet e.o. drinken al op jonge leeftijd (tussen 12-14 jaar) alcohol.
2. Jongeren in Nunspeet e.o. drinken veel (alcoholische dranken).
3. Het drugsgebruik van jongeren in Nunspeet is bovengemiddeld (subjectief / zo ervaren nog niet met cijfers onderbouwd)
4. Het gebruik van drugs door jongeren in de lokale samenleving wordt onderschat.
5. Jongeren hangen hinderlijk rond bij:
 - 1) winkelcentrum Binnenhof (Oenenburg)
 - 2) bij de skateboardbaan bij sporthal Feithenhof (Jan Topweg Zuid)
 - 3) de (verwarmde) wachtruimte bij het NS-station
 - 4) het Veluwetransferium
 - 5) het Oranjepark (Centrum - nu minder dan voorheen)Geef per locatie aan of er inderdaad groepjes jongeren rondhangen
Geef per locatie aan waaruit de (ervaren) overlast naar jouw idee zou kunnen bestaan
6. Onder rondhangende jongeren bevinden zich relatief veel allochtone jongens.
7. De toegang tot horecagelegenheden voor allochtone jongeren wordt beperkt door autochtone leeftijdgenoten.
8. In Nunspeet bestaat een groep rechts-radicalen jongeren.

Tot zover!

Reusachtig bedankt voor je medewerking. Meld even in het e-mailbericht of je bereid bent een toelichting te geven op je bijdrage en of je op de hoogte gehouden wilt worden van de onderzoeksresultaten.

José Baars

Geanonimiseerd overzicht met informanten face-to-face interviews³⁴

Professionele organisaties

Maatschappelijk werk
Crisisopvang
Politiek en bestuur (3 x)
Schoolarts(en)
Huisartsen (3 x)
Organisaties in de zorg voor mensen met verstandelijke beperking (3x)
Dagactiviteiten GGZ (3 x)
Politie (wijkagenten)
Regionale krant / De Stentor
Algemeen jeugd- en jongerenwerk
PC jeugd- en jongerenwerk
Welzijnswerk ouderen (2 x)
Hulpdiensten (2 x)
Straathoekwerk
Peuterspeelzaal
Basisscholen (CNS, openbaar, reformatorisch)
School voor voortgezet onderwijs
Volwasseneneducatie
Makelaars

Kerken

Contactorgaan van kerken
Moskeeën (Ahmadiyya, Turkse en Marokkaanse Moskee – beide laatste te Harderwijk)

Belangenorganisaties

Ouderenbonden
Cliëntenraad GGZ

Diversen

Dorpsvereniging Hulshorst
Dorpsgemeenschap Vierhouten
Dorpsvereniging Elspeet
Servicepunt vrijwilligers (SVN)
Vluchtelingenwerk

Individuele³⁵

Burgers Gemeente Nunspeet (9 x)
Burgers Elspeet (5 x)
Burgers Vierhouten (3 x)
Burgers Hulshorst (3 x)

³⁴ In verband met het feit dat we de contactpersonen anonimiteit garanderen staan slechts de organisaties / achtergronden van de diverse personen op een rij. Anonimiteit leidt tot rijkere onderzoeksgegevens, omdat mensen zich vrijer voelen om te praten. Van ieder gesprek is een verslag gemaakt dat door de geïnterviewde gevalideerd (beoordeeld) wordt, waarna het onderdeel gaat uitmaken van de te gebruiken onderzoeksgegevens.

³⁵ Met name geselecteerd aan de hand van twee criteria: mogelijkheid om 'professioneel' naar samenleving te kijken (bijvoorbeeld ter plekke goed ingevoerde socioloog, historicus, theoloog e.d.) en 'kerkelijke kleur'. Hierbij is een zo maximaal mogelijke spreiding nagestreefd (kerkelijk van vrijzinnig tot orthodox, zowel mannen als vrouwen). Elf jongeren (6 vwo – schoolgaand bij CCNV te Harderwijk) wonend in de verschillende kernen zijn tevens in het onderzoek betrokken.